ژماره‌ی ۱۳ **هانا** سالی ۱۹۹۹

۱ـ بریاری ژه نراله کانی تورکیا مه حکومه / سلیمان قاسمیانی ۲

۲ـ کالای تیئوری له قه ده ر بالای سیاسه ت / حسین مرادبه یگی (حه مه سوور) ۳

۳ـ دیجله ی میهره بان و روحیک / سه فین عه لی ۷

۴ـ کورد و ئه وروپی و ئافره ت له نیوانیاندا / شنه عبدالله ۱۰

۵ـ ده سخوشانه له ژن کوژان / ریبوار ۱۵

۶ـ شیعر: موا مارتینسون، نزار القبانی، پییه ر لویس، شنه رانیه یی، شاهو پیرخضرانیان ۱۷

۷ـ شیعری "ژنانی پارچه چنی جیهان" به پیتی لاتین / ریبوار ۲۷

۸ـ شورشی مارسی ۱۹۲۰ له ناوچه ی روور له ئالمانیا / سه لام عبدالله ئیبراهیم ۲۸

۹ـ کچی به یان / فایق عبداللهی ۳۰

۱۰ـ بابه تی سه ره کی له فه لسه فه دا / ئافاناسیف / حه مه عه لی حه سه ن ۳۴

۱۱ـ پیخه ف / چیروک ۳۶

۱۲ـ دوو کورته چیروک / عه باس شوان ۴۱

۱۳ـ به پیوه بمنیژن / (رانانی کتیب) ئاسو ۴۲

۱۴ـ پرسه ی دینی تاکه ی / کاروان عبدالله ۴۵

۱۵ـ دوا روژگیرانی سه ده ی بیست و خورافه گه ران / سه ردار عبدالله ۴۷

***

بریاری ژەنراڵەكانی توركیا مەحكوومە

سلیمان قاسمیانی

حوكمی مه رگی دادگای به ناو "غه یره نیزامی" توركیه، بو عبدالله ئوجه لان مه حكومه. ده وله تیک كه سه راپای وجوودی له سه ر تیروریزم ساغ بووه ته وه؛ ده وله تیک كه ئینكاری وجوودی خه لكیكی ١٢ میلیونی ده كات، ده وله تیک كه به ئاشكرا خەریكی كوشتو بری خەلكی كورد و هەر دەنگیگی ئازادیخوازانەیە ، دەولەتیک كە بەو پەری بی شه رمی یه وه خه ریكی رفاندنی ئینسانه، ناتوانی و بوی نیه له پشت میزی داوه ری دانیشیت و حوكمی خه لک بدات بو ئه و شتانه ی كه خوی سه رچاوه كه یه تی.
دەولەتی توركیە دەیەوی خەباتی رەوای گەلی كورد لە توركیە و ریكخراوی پ.ک.ک بە یەک شت بنوینیت و به خه یالی خویان به دوای رفاندن و ده سگیركرانی رابه رانی ئه و ریكخراوه مه رگی شورش و خه بات بو ئازادی و به رابه ری رابگەیینن. بەلام ژنرالەكانی توركیا بە هەڵەداچوون! ئەوە ریكخراوی پ. ک. ک نیه كه خه باتی ئازادیخوازانه ی له كوردستان هه لگیرساندووه، تا به ده سگیركران و له به ین چوونی رابه ره كانی ئه و ریكخراوه، مه رگی خه باتی ئازادیخوازانه و یه كسانی خوازی رابگه یینډری! "پ. ک. ک" نه ک سه رچاوه ی جولانه وه ی ئازادیخوازانه، به لكو ئاكامی ئه و خه باته یه كه به هوی دیكتاتوری ره شی توركیا له كوردستان به رده وام له ناو جه ماوه ره ی خه لک دا هه بووه و سه ری هه لداوه.
بە مەرگ مەحكومكردنی عبدالله ئوجەلان، كرداریكی دژی ئینسانی‌یە و لە ئەسلدا رووی لە جوولانەوەی ئازادیخوازانە بە گشتی و خەلكی ئازادیخوازی كوردستان بە تایبەتی‌یە. دەسەلاتدارانی توركیا بە م هیرشه ی خویان ده یانه وی فاتیحه ی هه ر هه ستیكی به رابه ری خوازانه له توركیا به گشتی و له كوردستان به تایبه تی بخوینن و وابكه ن كه خه لک چوک دابدات و به یه كجاری مل كه چی ده سه لاتی ره ش و دژی ئینسانیان بیت.

چه ند روژیک دوای مه حكوم به مه رگ كرانی سه ركرده ی "پ . ک . ک" له لایه ن توركیاوه، عبدالله ئوجه لان، داوای له هیزی چه كداری ریكخراوه كه ی كرد كه ده ست له خه باتی چه كدارانه هه لگریت و هیزه كانی به ته واوی و به یه كجاری خاكی ئه و ولاته به جی بیلین. دیاره كه خه باتی چه كداری خوی له خوی دا شتیكی پیروز نیه. گرنگ ئامانجه كانی ئه و خه باته یه كه چه كی بو هه لگیراوه. دونیا پره له هیزی چه كداری ته واو كونه په رست كه خه ریكی خه باتی چه كدارانه ن بو داسه پاندنی ده سه لاتی ره ش و كونه په رستانه یان. "پ . ک . ک" به سیاسه تی به ئاشكرا ناسیونالیستی و هه لخراندنی نەفرەتی كویری دژ بە تورک، بە هەلگوتنی دەماوەدەمی بە دیكتاتورەكانی، سوریا و عیراق، بە داواكردنی لە خوپیشانده رانی شورشگیری كوردستانی ئیران كه ده س له دژایه تی له گه ل ده سه لاتدارانی جه للادی كوماری ئیسلامی هه لگرن، به پاكانه كردنی بو كونه په رستی ئیسلامی، به ده س دانه تیروری موخالفینی سیاسی، دووری خوی له هه ر نه وعه رادیكالیسمیكی پیشره و، جار له گه ل جار پیشان داوه. سه ر ه رای ناوی "كریكار" ئه م ریكخراوه هه رگیز فری به سه ر كریكارو ه نه بووه و له ئالاهه لگریكی ناسیونالیسمیكی دواكه وتوو واتر شتیكی تر نه بووه.
راگەیاندنی دەستهەلكرتنی پ.ک.ک لە خەباتی چەكداری لە كوردستانی توركیا، ئیعلامی چوكدادانی ئەم ریكخراوه یه بو ژنراله كانی توركیا تا به لكوو به م شیوه یه ده سه لاتدارانی تورک له سفره ی ده سه لاتی خویناوی یان به چه ند پاروویه ک میوانیان بكه ن. چه ک دادانانی پ. ک. ک دیاری یه كی شیرین و خوازراو بووه دیاری یه ک كه لانی كه م له باری ته بلیغی و ره وانی به وه سه ركه وتنیكی تر بوو بو ژنراله كانی توركیا.

***

"کالای تیئوری له قه‌ده‌ر بالای سیاسه‌ت"

سه رنجیک له سه ر هه لویستی عه‌باس وه لی به رانبه ر به خه باتی خه لکی کوردستانی ئیران

حسین مرادییگی (حه مه سوور)

له رۆژه‌کانی ٢٨ و ٢٩ی جولای ١٩٩٨ دا کونفرانسیک له لایه‌ن "ئه‌نستیتوی کورد" له واشنگتن له ژیر نیوی "سه‌باره‌ت به قه‌یران و جیبه‌جی کردنی کیشه له کوردستان" به‌رپاکرا که عه‌باس وه‌لیش تییدا به‌شداری کردبوو. عه باس وه لی له و کونفرانسه دا وتاریکی له م باره وه هه یه که ده قی وتاره که ی به زمانی کوردی ته رجومه کراوه ته وه و له گوفاری "گزینگ"، ژماره‌ی ٢١، پاییزی ٩٨، له ژیر نیوی "مه‌سه‌له‌ی کورد و قه‌یرانی سیاسی له‌ئیران"دا بلاو کراوه ته وه.

کاتیک له عه باس وه لیان ده پرسی بو قسه له سیاسه ت ناکه ی، ده یوت من کاری "تیئوری" ده که م. ئیستاش که قسه ی له سیاسه ت و له مه سه له ی کورد کردوه، سه ره رای ده ربرینی کینه و بوغزی خوی به رانبه ر به بزوتنه وه ی کومه لانی خه لکی کوردستان بو رزگاری له ده ست سته می نه ته وایه تی، به راستی سه تحی بوون و بی مایه بوونی خوی له م بواره شدا به هه موان نیشان داوه. به کوردی ده لین: "کالا له قه ده ر بالا"!

عه باس وه لی له و وتاره دا هه موو لیهاتوویی سیاسی خوی به کارهیناوه و ده لی: "من ده بی به راشکاوی یه وه بلیم که مه سه له ی کورد له ئیران بریتی یه له حاشاکردن له هوویه تی کوردی له لایه ن ده سه لاتداری حاکم.."، گزینگ، ژماره ٢١.

وه ک هه میشه، عه باس وه لی پیی وایه ئه وه یه که م جاره له سه ر مه سه له ی کورد قسه ده کری و ئه و شتیکی تازه ی له‌م باره‌یه‌وه که‌شف کردووه! عه‌باس وه‌لی له‌جیاتی ئه‌وه‌ی لانی‌که‌م به روشنی بلی مه‌نزوری له "حاشاکردن له هوویه‌تی کوردی" چیه، یان بلی ئه‌وه‌ی ئه‌و پیی‌ده‌لی "حاشاکردن له هوویه‌تی کوردی" له کوردستان خوی له داسه پاندنی چ چشنه سته میک به سه ر خه لکی کوردستاندا ده نوینی و ئه وه که داخوازی بو لابردنی ئه م سته مه له ٥٠ سالی رابردوودا، بو حوکمی ئیعدام و پاشان داسه پاندنی شه ر و کوشتاری به سه ر خه لکی کوردستاندا به دوادا هاتووه؛ ده ست ده کا به باسیکی سه تحی و بی ره بت له باره ی ناسیونالیزمی تیروتوریال و خودمختاری و سه رئه نجام خوی له جوابدانه‌وه به‌م باسه "تووش و ئالوزه" رزگار ده‌کا و ده‌لی ئه‌وه‌ی خودمختاری له چوارچیوه ی ئیراندا بوی، حه قی قه‌ومی ده‌وی! ئه‌مه بوو هه‌موو راشکاوی و زانستی ئه‌م کابرایه کاتیک که مه‌سه له که ده گاته ئاستی ده ربرینی نه زه ری روشن و تایبه ت به مه سه له ی کورد له ئیراندا.

بوونی سته می نه ته وایه تی و هه روه ها کیشمه کیش و به ربه ره کانی به رده وامی نیوان ناسیونالیزمی کورد له لایه ک و سه‌رکوت و داسه‌پاندنی شه‌ر و کوشتار له لایه‌ن ناسیونالیزمی مه‌زن‌خوازی ئیرانی، له قالبی ده وله تی ناوه ندیدا، مه‌سه‌له‌ی کوردی له کوردستانی ئیران کردووه‌ته مه‌سه‌له‌یه‌کی نه‌ته‌وایه‌تی و ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ی به ده‌سه‌لاتی سیاسیه‌وه گری‌داوه. خه‌لکی کوردستان که بوونه‌ته قوربانی ئه‌م به‌ربه‌ره‌کانییه و ده یان موسیبه تیان به سه ر هاتوه حه قی ره وای خویانه که خوازیاری لابردنی فه وری ئه م سته مه و کوتایی هینان به سه رکوت و له شکرکیشی ده وله تی ناوه ندی (جمهوری ئیسلامی) بن؛ خه باتی بوبکه ن و رییان بدری بوخویان راسته وخو چاره سه ری ئه م مه سه له یه بکه ن و خویان چاره نووسی سیاسی کوردستان دیاری بکه ن. هه ر که س ئه م راستیه نه سه لمینی یان بیهه وی بیشاریته وه، یان

خوی فریوده‌دا و یان وه‌کو عه‌باس وه‌لی به شیوه‌ی رووناکبیرانی لایه‌نگری چینی ده‌سه‌لاتدار خول ده‌کاته چاوی کومه لانی خه لکی کوردستان و ده ستی حاکمانی جمهوری ئیسلامی له دریژه پیدان به کوشتار و باقی موسیبه ته کانی خه لکی کوردستان ئاواله راده گری.

عه باس وه لی له م وتاره دا، له شه ری جمهوری ئیسلامی له دژی کومه لانی خه لکی کوردستان و له به‌رهه لستی خه لک به رانبه ر به م شه ره، له جمهوری ئیسلامی پشتیوانی ده کا و له جیاتی ریگا چاره بو "مه سه له‌ی کورد"، به راشکاوی له فکری ریگا چاره دایه بو نه جاتی جمهوری ئیسلامی له بوحرانیک که سه رتاپای له شی چه په لی داگرتوه.
ناوه‌روکی ئه‌م وتاره‌ی عه‌باس وه‌لی، سه‌ره‌رای دریژدادری بی که‌لک و بی ره‌بت، ریک له دیفاع له جمهوری ئیسلامی داریژراوه. عه‌باس وه‌لی ده‌لی خه‌باتی ئه‌م بیست ساله‌ی کومه‌لانی خه‌لکی کوردستان له دژی جمهوری ئیسلامی بی که‌لک و تاوانبارانه بووه و بو قه‌ره‌بووکردنه‌وه‌ی ئه‌م تاوانه پیویسته نه ک له دژی جمهوری ئیسلامی به لکو به لایه نگری له جمهوری ئیسلامی بکه ونه شوین بالی ئاغای خاته می. به م بونه وه تاوانی کون و نویی جمهوری ئیسلامی به پیی خه‌لکی کوردستان ده‌نووسی؛ به‌رانبه‌ر به جمهوری تاوانباری ئیسلامی نه رم و نیان ده دوی، به لام به رانبه ر به کومه لانی رزگاریخوازی کوردستانی ئیران توند و تیژ و قینناویه.
عه باس وه لی ده لی ده بی ستراتیژی شه ری چه کدارانه وه لابنین، ده لی شه ری چه کدارانه نیگاتیف و غه یری ئه خلاقی یه و بووه ته هوی وابه سته یی به یه کیک له خراپترین و جه نایه تکارترین دیکتاتوریه کانی جیهانی هاوچه رخ. ده لی خه باتی چه کداری له مپه ریکی سه ره کی بووه له سه ر ریی پیشه وه چوونی سیاسه تی داهینه رانه له کوردستاندا...؛ ده لی داوا کردن له خه‌لک بو چه‌ک هه‌لگرتن، بی ستراتیژیه‌کی کاریگه‌ری سیاسی(!) ...؛ نه‌ک هه‌ر سیاسه‌تیکی خراپ به‌لکو تاوانکارانه شه؛ ده لی ده بی ده ست له بانگه وازی دروشمی رووخاندنی رژیم له ئیران هه لبگرن.. (گزینگ، ژماره ٢١)

له نه‌زه‌ر عه‌باس وه‌لی‌یه‌وه کومه‌لانی خه‌لک له کوردستانی ئیران که شان به شانی باقی کومه لانی خه لک له سه راسه ری ئیران بو به دیهینانی ئازادی و ریفاهی کومه لایه تی له دژی رژیمی شا هاتبوونه مه یدان، به دیهاتنی ئازادی و ریفاهی کومه‌لایه‌تی به‌لایانه‌وه فه‌رز بوو، حه‌قیان بوو ساواکیان نه‌وی، حه‌قیان بوو سته‌می نه‌ته‌وایه‌تیان له‌سه‌ر لاچی، ده‌یانویست زیندان و شکه‌نجه و ئیعدام نه‌مینی؛ له مالی خویان دانیشتبوون و چاوه‌روانی جی‌به‌جی‌کردنی ئه‌م حوکمانه بوون، که‌چی هیندیک مه‌لای تاوانبار و بوگه‌ن که به هوی ریککه وتنی ده وله تانی ئه‌مپریالیستی غه‌رب و له سه‌رشانی بیر و بوچوونی که‌سانی وه‌کو عه‌باس وه‌لی کران به ئالترناتیو بو سه رکوتی خویناوی ده سکه وته کانی شورشی ٥٧ له سه راسه ری ئیران، به ته واوی هیزه وه هیرشیان کرده سه ر کوردستان؛ هه موو شار و دیهاتی کوردستانیان به توپ و خومپاره و بمب کیلا؛ قه‌تل عامی بی به‌زه‌ییانه یان له قارنا و قه لاتان و ئیندرقاش وه ری خست؛ له شاری مهاباد و سنه و باقی شاره کانی تری کوردستان ده سته ده سته لاوانیان دایه به رگولله و ناچار خه لکی کوردستانیش به رانبه ر به م هیرشه درندانه یه ده ستیان دایه مقاوه مه ت.
له نه زه ر عه باس وه لی یه وه کومه لانی خه لکی کوردستان تاوانبارن و ناحه ق، به لام جمهوری جه نایه تکاری ئیسلامی که ئیعلامی شه ری دا به خه لکی کوردستان، ئیعلامی شه ریک که ئیستاش هه ر به رده وامه و ئیستاش کوردستانی ئیران به ته واوی میلیتاریزه یه، حه قداره و شاکی!!

له نه زه ر عه باس وه لی یه وه ئه وه کومه لانی خه لکی کوردستانن که ده بی شه ر له دژی جمهوری ئیسلامی راگرن؛ بلین جمهوری ئیسلامی ناروخینن، بلین نه گبه تی ئیسلامی یان ده وی! نه ک جمهوری تاوانباری ئیسلامی که د ه بی به شه ر و کوشتاری له دژی خه‌لکی کوردستان کوتایی بینی، هیزه سه‌رکوتگه‌ره‌کانی ده‌ستبه‌جی له کوردستان به ریته ده ر و

کوتایی به میلیتاریزه بوونی کوردستان بینیت.

عەباس وەلی لەجیاتی ئەوەی داوا بکا جمهوری ئیسلامی بە شەری بیست سالەی لە دژی کومەلانی خەلکی کوردستان و بە میلیتاریزە بوونی کوردستانی ئیران کوتایی بینی، ریکخراوە سیاسیە کان و کومە لانی خە لکی کوردستان تاوانبار دەکا کە بوچی دژی جمهوری ئیسلامی شەر دەکەن و بو دەست لە دروشمی رووخانی جمهوری ئیسلامی هەلناگرن!

ئەمرو لە کوردستان تەنانەت هەر منالە مەدرەسەیەکیش دەزانی کە میلیتاریزە بوونی کوردستانی ئیران و دانانی دە یان پیگە و پوستی بازرە سی لە لایە ن رژیمە وە، بە تایبە ت لە کاتی دە ست پیکردنی هە ر جم وجولیکی سیاسی لە شارە کان لە لایە ن کومە لانی خە لکە وە، نە ک راستە وخو لە ترسی فشاری نیزامی ریکخراوە سیاسیە کان یان هە لگرتنی دروشمی شە ری چە کداری لە لایە ن ئە وانە وە، بە لکو لە ترسی خروشی جە ماوە ری دل پر لە قینی کوردستانە بو رووخاندنی حکومتی تاوانبار و چە پە لی ئیسلامی و بو کوتایی هینان بە نە گبە تی ئیسلام. خامە نەیی و خاتە میش دە زانن کە خەلک لە رژیمی ئیسلامی بیزارن و جمهوری ئیسلامییان ناوی. دەزانن خەلک خویان بریاری رووخاندنی جمهوری ئیسلامییان داوە و بو جیبە جی کردنی ئە م بریارە دە ست بە کار بوون.

عەباس وەلی خوی لەم راستییە گیل دەکا، دیت و بە شیوەی بیست سال لەوە پیشی رابە ری حیزبی تودە موری تاوانکاری لە موقاوە مە تی چە کدارانە ی کومە لانی خە لکی کوردستان بە رانبە ر بە هیرشی جمهوری ئیسلامی دە دا بو ئە وە ی خە باتی سیاسی جە ماوە ری شارە کان لە کوردستانی ئیران کە ماوە ی بیست سالە لە دژی حکوومە تی جمهوری ئیسلامی و لە بەرانبەر داسەپاندنی یاسا دژی بەشەریەکانی ئەم رژیمە دا شە و وروژ بە ردە وام بووە و هە ر ئە و خە باتە لە دریژە ی خوی دا هە رە سی بە جمهوری ئیسلامی هیناوە، پی شیل بکات.

عە باس وە لی بە مە ش رازی نیە و بە بی شە رمی یە وە دە لی لە داهاتووشدا خە باتی سیاسی کومە لانی خە لک تە نیا کاتیک مەشروعیەتی هەیە کە لەگەل جمهوری ئیسلامی و بەپشتیوانی لە ئاغای خاتمی بی. لە نەزەر عەباس وە لی یە وە ئە وە ی کە کومە لانی خە لکی کوردستان لە ماوە ی ئە م بیست سالە دا لە دژی حکومە تی ئیعدام و سە رکوت و سە نگسار و دژی ژندا کردوویانە تاوانکارنە یە و لە وە دواش تاوانکارانە دە بی ئە گە ر کومە لانی خە لک لە کوردستانی ئیران بە پشتیوانی لە جمهوری ئیسلامی و لە هە مان یاسا نە کە ونە شوین سە ید محە مدی خاتمی، چونکو عە باس وە لی پیی وایە شنە ی ئازادی لە درزی عە با و مە ندیلی ئە م سە یدە وە دی!

ئە مە یە ناوە روکی گە ندە لی بوچوونی سیاسی عە باس وە لی بە رانبە ر بە خە باتی رزگاریخوازانە ی خە لکی کوردستان بو لابردنی ستە می نە تە وایە تی و بە دیهینانی بە رابە ری! ئە م تە بلیغاتە چ فە رقیکیان هە یە لە گە ل تە بلیغاتی حیزبی تودە لە کاتی هاتنە سە رکاری خومە ینی و هیرشی بو سە ر کوردستان! ئە وکاتە ش حیزبی تودە و پاشان "چریکی اکثریت" دە یانوت هە ر کە س لە کوردستان "فرمانە کانی ئیمام بە ریوە نە با"، تاوانکارە!

عەباس وەلی لیرەشدا دو دەیە لە دوایە، بە بی ئەوەی بەرووی خویدا بینیتەوە. ئە و هە لویستە ی ئە و بە رانبە ر بە خە باتی خە لکی کوردستان گرتوویە تی، هە لویستی رابە ری حیزبی تودە ی ئیران بووە لە بیست سال لە وە پیشە وە، هە ر چەند رابەری حیزبی تودە جورئەتی نەدەکرد بەم زەقیەی ئیستای عەباس وەلی بیهینیتەگور، بەلام هەر وەک ئاگادارن غەیری نەفرەت و بیزاری خەلکی کوردستان بەرهەمیکی تری بویان نەبوو. عە باس وە لی بیست سال پاش حیزبی تودە هەلویستی حیزبی تودە دوپات دەکاتەوە، ئەویش لە کاتیکدا کە کومە لانی خە لک لە کوردستان و لە سە راسە ری ئیران بو رووخاندنی نە گبە تی ئیسلامی کات ژمیری دە کە ن. ئە وە ی حیزبی تودە بیست سال لە وە پیش بوی

نه‌فروشرا، ئیستا عه‌باس وه‌لی دیه‌وه‌ی له به‌سته‌به‌ندی تازه‌دا بیهینیته‌وه بازار. به‌لام بیفایده‌یه، عه‌باس وه‌لی به هه له دا چووه ئه گه ر پیی وابی له ژیر نیوی خه بات بو "ریفورم و قانون" ی ئاغای خاته می دا هه لیکی باشتری له کیانوری بو دره ربرینی قین و بوغزی خوی به رانبه ر به خه باتی خه لکی کوردستانی ئیران له دژی جمهوری ئیسلامی و بو لابردنی سته می نه ته وایه تی، بو ره خسیوه.

ئه و ئاکادیمیسیه نه ی که ده لی من کاری تیئوری ده که م و له سیاسه تدا ده خاله ت ناکه م، له ر واله تدا دیه وی بلی من بی لایه ن قه زاوه ت ده که م. به لام له راستیدا دیه وی به م جوره عه یب و هونه ری خوی له چاوان داپوشی. که چی هه ر ئه م ئاکادیمیسیه نه "بی لایه نه" کاتیک له سیاسه تدا ده خاله ت ده کا هه م عه یب و هونه ره کانی له مه یدانی تیئوریدا رووده کا و هه م راگه یاندنی بی لایه ن بوونه که ی له شه ری چینایه تی و له مه سایلی کومه لایه تیدا ده بیته راگه یاندنی ریاکارانه ی لایه نگر ی له چینی ده سه لاتدار.

هه‌موو هونه‌ری کاری تیئوریکی عه‌باس وه‌لیش له چه‌ند سالی رابردوودا بریتی بووه له بردنه ژیر پرسیاری هیندیک مه فروزاتی ناسیونالیستی. ئه م کابرایه له ماوه ی بیست سالی رابردوودا که کومه لانی خه لکی کوردستان شه و و روژ له گه ل جمهوری ئیسلامی ده رگیر بوون، له گویی گادا نوستبوو به لام له ناکاو له فه زای پاش شه ری سارد دا، به بای فشه‌ی بورژوازی غه‌رب له دژایه‌تی کومونیزم و له‌مه‌ر "کوتایی میژو" که‌وته سه ما و کور وکومه لی داماو و به بن به ست گه یشتووی رووناکبیرانی کوردی ناسیونالیست له ده ره وه وه ک نه جاتده ریان له ئاسمان را بو داکه وتبی باوشیان بوگرته وه.

عه باس وه لی به که لک وه رگرتن له و فه زایه ئه وکات که ده یوت کاری "تیئوری" ده کات، هات و له دوو سیمیناردا زه‌قترین و ناحه‌زترین قسه‌ی به کومونیسته‌کان وت و به‌م‌جوره بوغز و کینه‌ی خوی به‌رانبه‌ر به کومونیسته‌کان هه لرشت. عه باس وه لی له مه یدانی "تیئوری"دا به ده ربرینی بوغز و کینه ی به رانبه ر به کومونیسته کان و ئیستاش له مه یدانی سیاسه تدا به دیفاعی پر به پری له نه گبه ت و کونه په رستی ئیسلامی و به دژایه تی له گه ل خه باتی خه لکی کوردستان به رانبه ر به جمهوری ئیسلامی و بو لابردنی سته می نه ته وایه تی، ئه م ئالقه یه ی ته کمیل کرد و نیشانیدا که وه کو ئالقه له گوی یه کی بی قه در و قیمه ت له به ره ی دیفاع له کونه په رستی و خورافه دا راوه ستاوه.

***

بیرەوەری **دیجلەی میهرەبان و روحیک** بیرەوەری

سەفین عەلی

دیجلە، ئەو شادەمارە پڕ بەرەکەتەی میزوپوتامیا، هەمیشە کانگای ژیان و فینکی بووە و کە نارە کانی هە زارە ها چیروکی عەشق و دابڕان دەزانن. هەروەها گوریکی خەمناک و سامناک و شاراوە بووە بو چە ندین مروف و چە ندین حیکایە تی تاوان. لە هە شتاکان، دیجلە مانگانە دە یە ها لاشە ی لە باوە ش دە گرت: پیاوی کوژراو، خوکوژان، کچان و ژنانی زە وتکراو و خنکینراو، کریکاری میسری، سە ربازی راکردوو لە جە نگی ئیران و عیراق... وە هە روە ها مە نزلگای چە ندین گە نج بوو لە و کچ و کورانە ی کە لە رووبە روو بوونە وە ی داب و نە ریتە دواکە وتووە کانی کومە لگا شکستیان دە هینا و چیروکی عە شقیان لە وی دە ناشت.

لیرە دەمەوی دەقی ئاخرین نامە، "وەسیەتنامە"ی دوو عاشقتان بخەمە بەرچاو کە لە ژووری ٥٠٨ لە ئوتیلی "زومەرەد" لە شاری بەغدا جییان هیشتبوو. دەمەوی لیرە ئەو هاوارە لالە بخویننەوە کە لە سپیدەی روژی ١٤_١_١٩٨٦ ئە و دوو ئینسانە جییان هیشتبوو، دوای ئە وە ی کە س وکاریان هە موو دە رگاکانیان بە روو داخستن کە بتوانن بە سادە یی پیکە وە بژیە ن... ئیتر بڕیاریاندا جە ستە ی خویان لە دیجلە بچینن.

شایانی باسە، ئەو دوو عاشقە "سەروەر ئەحمەد" و "بەیان محمد" دوو خویندکاری زانکوی بە غدا بوون و لە سالی کوتایی خویندندا بوون. "سە روە ر ئە حمە د"، روشنبیر و چیروک نووسیکی بە توانا بوو بە زمانی عە رە بی، خە لکی هە ولیر بوو، کومەلە چیروکیکی چاپکراوی هەیە بە ناوی "دخان الغرفە" و لە سالی ١٩٨٥ بلاو بوتە وە و خویندکاری بە شی زمانی تورکی بوو. "بەیان محمد"یش رووی گەش و سیمای خوشەویستی خویندکارانی بە شی ئینگلیزی کولیژی ئە دە بیات بوو و خە لکی سلیمانی بوو.

تیبینی:

* لە دە قی نامە کە دا باس لە رووبار دە کری، مە بە ست دیجلە یە.

* "رزگار" برایە کی "سە روە ر" بووە، کریکاری کارگە ی کاشی بوو لە هە ولیر، مە کینە کانی کارگە لە رووداویکدا گیانیان لی سە ندە وە.

* ئە م دوو عاشقە دوای ٩ مانگ لە پە یوە ندیە کە یان خویان کوشتووە.

* دە قی ئە م نامە یە بە عە رە بی نووسراوە؛ لە ریگای برادە ری شاعیر، فاضل عبداللە، دە ستم کە وتووە و وە رم گیراوە بو کوردی.

:ä˜ä›£ ç-yd

بەیانیتان باش پیاوماقوولان!
ئیوارەتان باش خانمەکان!

لە وە ئە چی هە ندیکتان وا تیبگە ن، ئیمە پە نامان بردوتە بە ر خوکوژی، بو ئە وە ی لە تەنگ و چە لە مە یە ک رابکە ین، یان لە ترسی حە یاچوونیک... ئیمە ئە سلە ن خومان بە وە خە ریک ناکە ین کە رووی قسە مان بکە ینە ئە م "هە ندیک"ە

گه مژه و "هیچ"ه. ئیمه خومان ده کوژین چونکه عه شقی ئیمه گه لی مه زنتره له وه ی ئه م جیهانه زه مینیه بیگریته خو، وه له بەر ئەوەی دلسوزیمان بو عەشقەکەمان و دەست پیوەگرتنمان بە بەردەوام بوونی، لە پیشەوەی هەموو شته کانی تره و له هه مووشیان گه وره تره لامان.

له روژی چوارده هه م له مانگی چواره می سالی ۱۹۸۵ ئیمه "به یان و سه روه ر" بریارمان دا تا هه تایه یه کترمان خوش بوی، ته نانه ت له مردنیشا به یه که وه بین. له مه رگه سات، ئه و کاته ی که ئیتر له وه ده رباز ده بین که دوو روحی قەتیس‌ماو بین لە دوو جەستەدا، ئیتر بو دووبارە دەبینەوە بە یەک روح، وەک جاران پیش لە دایکبوونمان، که ئیمه ی له یه کتر ترازاند... ئیتر جاریکی تر پیویستمان به ۲۵ سال بوو، پر له سوراخ و گریان و چاوه ری کردن بو ئه وه ی بگه ینه وه به یه ک "ئه و کاته هه ردووکمان گریاین، چونکه هه ریه ک له ئیمه ئه وه ی تری د ه ویست، به لام ئه وان له ئیمه و له م به یه ک گه یشتنه، نه گه یشتن."

عەشق، هونەری خوحەشاردانە. ئیمە ئەم هونەرەمان پیادە کرد تا هەلپرووکاین! چونکه حه شاردانی دوو جه سته و شاردنه وه ی له چاوه کان کاریکی ئاسان نیه... به تایبه تی جه سته ی ژن و پیاویکی روژهه لاتی... ئیستا، که ناخمان پره له بیز کردنەوە لە هەموو ئەوانەی بە دواماندا دەگەرین و مەبەستی خراپە کارییان هە یە و دزیوکاریمان له گه ل ده که ن و شوین پیمان ده که ون... ده مانه وی به یه کجاری خومان بشارینه وه، عه شقیش هونه ری خو بزرکردنه. عه شق، دابران و تەریکی کاملە. ئیمە تا دوایین تنوکی توانامان تیایدا ژیاین؛ هەتا دە ستە وە ستان ماینە وە کە ئیتر چی بکەین بە هوی ئەو شپرزەییە بیزراوەی کە گەماروی داوین. ئیمە دەمانەوی ئیتر لە دابرانیکی تەواودا بژیەین، خوشه ویستیش دابرانه، لیواولیو دابرانه... ئیمه خوکوژی ده که ین، به لام نامرین، به لکو چاوهه لدینین.

ئیستا ئیمە لە ژووری ژمارە ۵۰۸ لە ئوتیلی "زومەرەد" داین. پیش توزی "بەیان" خەوت و منیش "سەروەر" لە روشنایی شەش موم کە بو "رزگار" دامان گیرساندبوو، ئه مه ده نووسم... له ریگای هاتنمان بو به غدا، له که رکوک گەراینەوە بو هەولیر. مومەکانمان کری بو ئەوەی لە سەر گورەکەی دایگیرسینین. چونکه گولمان ده ست نه که وت، دواتر له هه ولیر ده ستمان که وت، به لام بومان نه کردرا، چونکه گران بوو؛ ۳۵ دینار بو چه پکی گولی ده ستکرد. به هه ر حال نەشمان توانی سەر لە گورەکەی بدەین. ئەوە بوو چەند مەتریکمان مابوو بگه ینه ده رگا چول و بیکه سه که ی گورستانه که گه راینه وه، ئه و به یانی یه... له ترسی... زیندووه کان.

"به یان" به دلنیایی یه وه نوستووه، له خه ویکی قوول دایه. له م ئاخرین شه وه مان که ئه مه چواره مین شه ومانه پیکه وه به سه ری ده به ین دوای بریاره شه هیدانه که مان.

دوینی سه عاته کانمان فری دایه ناو رووبار: ئه وه ریگایه ک بوو که به ته مابووین هه موو ۴/۱۴یک پیاده ی بکه ین بو یادکردنه وه ی په یوه ندبه ستنه هه تاهه تاییه که مان... به لام کاتمان که مه و نه ماوه و ۴/۱۴یش زور دووره.

ئیمه دلمان خوشه به وه ی سبه ینی ده مرین، روژی چوارده هه م له مانگی یه که می ۱۹۸٦. کورپەلە پیویستی ته نها به نو مانگ هه یه بو ئه وه ی له دایک بی، ئیمه ش هه روه ها...

قینمان لە کەس نیە، من بو خویشم رقم لەوانەش نیە کە خراپەکارییان لەگەلدا کردووم. هیوام وایه ئه وانه ی که منیش ناره حه تم کردوون لیم ببوورن. ئه گه ر ویستیان، به لام من قه ت له وانه خوش نابم که ده ستیان هه بووه، ئه گه ر توزیکیش بی، له وه ی ئه م ئازار و مه ینه ته ترسینه ره یان خولقاندووه بو ئه و روحه بی گه رد و بی تاوانه ی دولبه ره که م "به یان" که به دریژایی ئه م نو مانگه دا تیایدا ژیاوه.

ئیمه به ئاشکرا ئومیده بچکوله کانی خومانمان چاولی بوو که ورد و خاش ده بوون: «ژووریکی گەرم، میزیک چرایه کی له سه ربی، قاوه، خواردنیک به یان سازی بکات، منالیک ناوی بنیین رزگار، یان سروه، پیاسه یه کی ئیواران به پاسکیل به که ناری رووبار...» به لام هیچ هیزیک بوی نیه ئومیده گه وره که مان تیک بشکینی: ئەویش ئه وه یه که به یه که وه بین هه تاهه تایه، که قه راره سبه ی به یانیه که ی به ده ستی بهینین.

ئاخرین داوای بچکوله مان ئه وه یه که لاشه کانمان له نیو روبار جی بیلن، چونکه به یان له گور ده ترسی. هه ردووکیشمان حه زمان له رووباره. ئه گه ر نه شکرا، تکا ده که ین به ته نیشت یه که وه و له نزیک رووبار بمان نیژین.
هیوام وایه دایکم بمبه خشی. من ده رهه ق به دایکم که مته رخه م بووم و ئه ویش زور ئازاری چه شتووه؛ تکایه با لیم خوش بی... "به یان"یش هه ست به تاوان ده کات چونکه دایکم زووتر پیی وتبوو که وا پشتم به تو و به خوا ئه ستووره که چاوتان له "سه روه ر" بی... منیش ئیدی به ته مام له گه ل خودا و له گه ل به یان بمینمه وه... به یان باوکمی له خه ودا بینیبوو (که هه ر به ره سم ده یناسی)، ده یوت تکای لیکردووم که وا ئه و "کار"ه نه که ین. خوایه گیان، یارمه تیمان بده، هیزمان پی ببه خشه تا به ره و لای تو هه نگاو هه لینین. خوایه گیان ئیتر ناتوانین ئه و هه موو دلره قی یه ی خزمان و ناپاکی دوستانمان قبول بکه ین. خوایه گیان بو خوتمان به ره وه تا ئیتر بتوانین لاشه کانمان ببه خشین به و که سانه ی داوای ده که ن... به هه رچی قیمه تی بی... داوای لاشه کانمان ده که ن.

به یان سه روه ر/ سه روه ر به یان
۱۳ له سه ر ۱۴/ ۱/ ۱۹۸۶

***

کورد و ئەورووپی و ئافرەت لە نێوانیاندا

شنه عبدالله

به لوعه ی ناو حه وشه که مان °
بوته شانوی خه ونی ناخوش.
به یانیان زوو
«خه رامان» دی و
خه ونی شه وی ده دا به ده م ئاوه که وه.
«ماهیره» دی و شه ویکی تر.
«رووناک» دیت و خه ونیکی تر.
ئیستا بوم رون ده بیته وه
جوگه له ی به رده م به لوعه ی حه وشه که مان
بوچی ئاوا ره ش ده چو وه وه؟

له شیعریکی "ئاسو"

«ڤینوس فایه ق» له په یامی ژ:۱۴ی مارسی ۱۹۹۹دا باسیک به ناونیشانی (کیشه ی ژنان و خویندنه وه یه کی نوی) بلاوده کاته وه. ئه وه ی جیی سه رنجه که « نوی» له و وتاره دا ته نها ئاوه لناویکی بی گیانه و هه موو ده لاله ته کانی خوی ونکردووه. چونکه په یامی ڤینوس، هه مان کای کون به با کردنیکه و ئه و قه وانه سواوه‌یه که به دریژایی ته مه نی سیسته می پیاوسالار ده وتریت و ده وتریته وه. سوسه ن سه لیم له په یامی ۱۵و ئالا فه ره ج له په یامی ۱۶دا زوریک له که م و کوریه کانی دیدی ڤینوس ده خه نه روو.

به لام ڤینوس بیده نگ نابیت و ئه مجاره یان زور بی په رده تر، ناوه روکی دیدی کونه په رستانه و دواکه وتووانه ی خوی له وتاریکی تردا که له ژماره ۱٦ی په یامدا بلاوده بیته وه ده خاته روو. ئه مجاره له به رانبه ر ره خنه کانی سوسه ن سه لیم دا ده نووسی: « سوسه ن سه‌لیم یان له من تینه گه‌یشتووه، یان خویم لی هه‌له ده‌کات، یان ئه‌وه‌تا یه‌کیکمان کوردیه‌که‌مان باش نییه. ئه‌گینا من نه‌موتووه و ناشلیم: ئافره‌تی کورد ملکه‌چی خیزانه‌که‌ی بیت بی ئه‌وه‌ی ناره زایه تی ده رببریت.»

به لام قسه له سه ر تینه گه یشتن له یه کتری نییه. چونکه پوخته ی تیروانینی ڤینوس له وتاری یه‌که میدا له م چه نددیره دا کوده بیته وه: دیارده ی جیابوونه وه له هه نده ران له نیوان خیزانی کورددا ده گه ریته وه بو ئافره تی کورد که دوو دیری له سه ر ئازادی نه خویندوته وه، که جگه له ماله وه و مه کته ب، له گه ل دایکیدا نه بیت بازاری نه دیوه»، بویه ئه م کائینه « هیر و ده به نگه» ده که ویته رمبازینی خوبه راوردکردن له گه ل هاوه له ئه ورووپیه که ی و هه ر که کارتی بانکی به ده ست هینا ، ئه وا بانگه وازی جیابوونه وه ی خوی ده دات.

ئه مه ئه و په یامه نوییه یه که ڤینوس فایه ق به خوینه رانی فروشت و له لایه ن ئالا و سوسه نه وه جوابی خوی وه رگرته وه. ڤینوس هیچ نه بیت شه رم ده یگریت که بی په رده به ژنی کورد بلی ملکه چی فه رهه نگ و سوننه تی دواکه وتووانه ی کومه لگا و خیزان به. به لام یه ک به یه کی وشه کانی ده که ویته ئه و سه نگه ره وه.

ڤینوس بو گه یاندنی په یامه که ی به هینانه وه ی به لگه ی (« گونجاو») ده ست به دامینی بوگه ن ترین بیروبوچوونه کانی کومه لگای کوردستانه وه ده گریت و وتاره که ی به: ئه وانه ی جیابوونه ته وه، له کومه لگای کوردی جیابوونه ته وه، به رد له شوینی خوی سه نگینه، دوستم ئه وه یه ده مگریینی و دوژمنیشم ئه وه یه پیم پیده که نیت، پرده کاته وه. به لام بوچی داواکردنی ژنان بو مافه کانیان و به هره مه ند بوونی ئه وان له و مافانه که به شیکیان له گوشه یه کی تری سه رزه ویدا به ده ست هاتوون، به دابه زاندنی شه خسیه تی ژنی کورد کوتایی دیت و به م جوره ش: «ئافره تی کورد به های خوی ون ده کات و داده به زیته ئاستی ژنی ئه وروپایی؟» ئایا به راستی فه رهه نگیک هه یه ناوی فه رهه نگی کوردی و فه رهه نگی ئه وروپی بیت؟ چ به رژه وه ندییه ک له پشت دا به شکردنی فه رهه نگه کانه وه یه به م شیوه یه ی ئه مروی؟ ئه م تیزه کوشنده یه چه ند چوارچیوه یه کی راسیستی بو ئینسان خولقاندووه و چون مافه کانی ئینسان به پیی شوینی جوگرافیای ئه وانه وه لیک ده داته وه ؟

(نینا بیورک) له کتیبه به ناوبانگه که ی خویدا؛ (له ژیر لیفه په مه بییه که وه)، که ره خنه یه کی رادیکالانه یه له فیمینیزمی ساله کانی هه شتا و نه وه دی سوید ده نووسیت: «وشه ی زول بو که سیک به کارده هینرا که له چوارچیوه ی خیزانیکی «غه یری شه رعیدا» له دایک بووبیت. زول ئه و وشه یه بوو که ئیستا و ئاینده ی هه زاران که سی دیاری ده کرد. وشه یه ک که منداڵی ده کیشایه ده ره وه ی کومه لگا و موریکی له ناو چاوانی ده دا. به لام ئه مرو وشه که ته نها له فه رهه نگی زماندا جیی بوته وه و هه موو ده لاله ته کانی خوی ونکردووه؛ ئه مه له کاتیکیشدایه که ولاته که مان پره له «زول».

ره وتی مودیرنیزم و رادیکالی کومه لگا له کومه لگای سویددا «زول» به زبلدانی میژوو ده سپیریت و ناوی ئه و منداڵانه ش ده نی «منالانی عه شق». ئه م پروسه یه له ناو کولتوری کوردیدا به شیوازیکی تر ده کری ره هه نده کانی بخوینریته وه. ژن به ژن وه ک به شیک له فه رهه نگی دواکه وتووی فیودالی له لایه ن پاریزه رانی فه رهه نگی پیاوسالار و دواکه وتووی کوردستانه وه ده کریت به به شیک له کولتوری کورد. به لام ره وتی گه شه ی کومه ل و بزوتنه وه رادیکاله کانی کومه لگا پاشه کشه یه ک به دیارده ی ژن به ژن ده کات، که ئیتر ئه گه ر ببیستریت فلانه که س به شیوازی ژن به ژن خیزانی دروست کردووه، هه ست ده کریت که ئه و که سانه ی له م پروسه یه دا شه ریک بوون چه نده دواکه وتوون و ناشارستانین.

به لام ژن به ژن مالئاوایی له کومه لگای کوردستان ناکات، چونکه پاریزه رانی ئه م فه رهه نگه قسه که ر و ئالاهه لگری خویان هه یه. به لام له فه رهه نگی خه لکی کوردستاندا ده رده کیشریت و ده بیته فه رهه نگ و کولتوری عه شیره ت و مه زهه بیه کانی کوردستان. کومه لگای کوردستان له یه ک چوویه کی یه کگرتوو نییه که تیایدا تاکه کان له ژیر په رده ی کولتوری کوردیدا کوبکرینه وه و شوناسه کانیان وه ربگرنه وه. به لکو شوین پیی چینایه تی، ئاستی روشنبیری، شیوه ی ژیانی شارنشینی و تیروانینی ئینسانه کان چه ندین فاکتوری گرنگن و فه رهه نگ و کولتوری له یه ک نه چوو له لای ئینسانه کان به وجود دینیت.

له به شیک له ناوچه کانی کوردستاندا، ره دووکه وتنی ژنان (ژن هه لگرتن)؛ ئه گه رچی تان و پوی دواکه وتوویی و به سووک سه رنجدان له ئافره تی به ته واوه تی پیوه دیاره، ده بیته جیگای شانازی کومه لگه که و ئه گه ر که سیک هه لنه گیرابیت ئه وا ده بیته جیی پلان و تیرو توانجی خه لکی: «ئاخر ئه گه ر کچیکی باش بویتایه تا ئیستا که سیک هه لیگرتبوویت». هاوکاتیش هه مان دیارده له ناوچه یه کی تری کوردستاندا بنه ماله ی له سه ر ده کوژریت.

له ژیر ئاسمانی کولتوری کوردیدا، سه ده ها ژن تیرور ده کرین؛ هاوکاتیش هه ر له هه مان کومه لگادا هیزیک به هه موو توانا کانیه وه رووبه رووی ئه م وه حشیگه ریه ده بیته وه. هیزیک به پیی مه رجه عه کولتوریه که ی لوتی ژنان ده بریت و له به رانبه ریشیدا هیزیکی تر مالی ئه من بو ژنانی کوردستان دروست ده کات. شیرزاد حه سه ن و مه لا کریکار دوو ده نگی دژ به یه کی ژیر ئاسمانی کولتوری کوردین.

ئه م گورانیه:

گونات هه لمژم پر به ده م سوور هه لگه ریی هینده ماچت که م

زور ئاسان له هه له بجه ی سالانی حه فتادا له یه ک به یه کی چایخانه کانی هه له بجه دا ده هاته به ر گوی و له ئیستاشدا به بیستنی ئه‌و گورانییه ده‌بی چاوه‌روانی ئه‌وه‌ت هه‌بیت که چایخانه و گویگرانی گورانییه‌که‌ش به بومبیک به ئاسمانا ببرین. دیاره ئه ویش به هوی زال بوونی فه رهه نگی ئه و بزوتنه وه سیاسیه یه که که ش و هه وای کومه لگا یشی ژه هراوی کردووه. ئه مه ش نیشانده ری ئه وه یه: که چه ند ره وته سیا سی یه کومه لایه تیه کانی کومه لگا کاریگه ری له سه ر فه رهه نگ و کولتوری کومه ل داده نین و موری خویان له ناوچاوانی ژیانی ئینسانه کان ده ده ن.

ئه‌م راستییه ساده‌یه بو کومه‌لگای ئه‌وروپاش هه‌ر دروسته. ئاخر کاتیک بزوتنه‌وه دینیه کان و کونسیرفه تیڤه کانی کومه‌لگا داشیان سواربیت و کاریگه‌ریان له‌سه‌ر کومه‌لگا دیاربیت، ئه‌وه زور ئاساییه که بیکاری ئافره ت به ره و زیادبوون ده چیت وبه رهه لستییان بو دژایه تی مافی منال له باربردن ده بیته مانیفیستی یه که میان و له ولاتیکی وه کو ئیرله‌نده‌دا ده‌بیت ریفراندوم بکریت بو ئه‌وه‌ی دوو ئینسان له چوارچیوه‌یه‌کی خیزانیدا بچنه ده‌ر و ئافره‌ت مافی جیابوونه وه ی هه بیت.

ڤینوس فایه ق به دابه شکردنی ژنی کورد و ژنی ئه وروپی خشته یه ک دروست ده کات و به دواکه وتووترین تیروانینه کانی کومه لگای پیاوسالار؛ ئافره تیک که به هه ر هوکاریک له میرده که ی جیابوته وه زیندان ده کات و پیی ده لیت: بوت نییه که لک له و ده ستکه وتانه وه ربگریت که به شیک له ئافره تانی تری ئه م سه رزه‌وی یه به ده ستیان هیناوه. دابنیشه و وه‌کو من دوو کتیب له‌سه‌ر ئازادی بخوینه‌ره‌وه و پاش تیپه‌ربوونی چه‌ندین سال ده‌گه‌یته ئاستی ژنی ئه‌وروپی. ئه‌مه پوخته‌ی ئه‌و تیروانینه راسیستیانه‌یه که بناغه‌ی هه‌موو سیاسه تی ئه نتیگراسیونی ئه وروپا پیک ده هینیت و له سه ر بنه ماکانی نسبیه تی کولتوری داریژراوه و له ریگه یه وه ده ستگاکانی ده وله ت زور به ئاسانی شانی خویان خالی ده که نه وه له به رانبه ر هه ر مه سئولیه تیکدا که ده بی بکه ویته سه ر شانیان به رانبه ر به په نابه ران. که م نین ئه‌و ژنانه‌ی که له‌لایه‌ن ده‌ستگاکانی ده‌وله‌تی سویده‌وه؛ «به‌رابه‌رترین ولاته کانی دنیا» که پییان وتراوه: ئیمه ناتوانین هیچ شتیک بو ئیوه بکه‌ین کاتیک که تووشی لیدان بوون له‌لایه‌ن میرده‌کانیانه وه؛ چونکه به پیی تیوری نسبیه‌تی کولتوری، لیدانی ژن و مندال به‌شیکی جیانه‌کراوه‌ی فه‌رهه‌نگی ولاتانی په نابه رانیکه که له خورهه لاته وه هاتوون.

کونه په رستی، دواکه وتویی، فه رهه نگی پیاوسالاری دیارده یه کی کوردی و فارسی و تورکی نییه. به لکو جیهان داگره و به‌شیکی جیانه‌کراوه له ده‌سه‌لاتی سیسته‌میکه که له‌سه‌ر نابه‌رابه‌ری و ئاپارتایدی ئینسانه‌کان داریژراوه و له شه قامه کانی کوردستانه وه تاکو پایته ختی گه وره ترین شاره کانی ئه وروپا و ئه مریکا دا ده رده که ویت و قوربانیه کانی خوی ده چنیته وه. تاکه جیاوازییه ک له نیوان ده رکه وتنی ئه و فه رهه نگه دا له شوینه جیاوازه کانی سه رزه ویدا، چونیتی کارکردنی و دووباره خوسازدانه وه یه تی له شکل و شیوازی به رواله ت جیاوازدا و سه نگ و سووکی ره وته مودیرنیزم و رادیکاله‌کانی به‌رانبه‌ریه‌تی. ئه‌گینا بوچی له «به‌رابه‌رترین ولاته‌کانی دنیادا»؛ له سویددا، هه فتانه ژنیک به هوی به کارهینانی زه بروزه نگی پیاوه وه گیان له ده ست ده دات؟

به لام کاتیک که سیک وه لامه که ی ڤینوس فایه ق بو سوسه ن سه لیم ده خوینیته وه که له په‌یامی ١٦دا هاتووه، ئیتر ئینسان گومانیکی نامینیته وه که ره خنه کانی سوسه ن له ڤیان له خراپ تینه گه یشتنه وه نییه وه کو ڤیان فایه ق بوی ده‌چی. کیشه‌ش له کوردی ڤیان فایه‌قه‌وه نییه؛ چونکه ناشوکوری نه‌بی نووسه‌ر که مان دوو کتیبی له سه ر ئازادی خویندوته وه و خاتو کلاوزه ریکی ناو ده ریای په ندی پیشینانی کوردییه. چونکه ئه مجاره‌یان ڤیان فایه ق هیچ بواریک بو ماوه ی سپی نیوان دیره کانیش ناهیلیته وه و کوردی و کورتی مه زهه ب و ناسیونالیزم و دزیوترین بیروباوه ره کانی فه‌رهه‌نگی پیاوسالاری تیکه‌ل ده‌کات و پیشنیار ده‌کات که له‌به‌رانبه‌ر وشه‌ی جیابوونه‌وه‌دا دیسانه‌وه ده‌ست به

داوینی «طلاق» ە وە بگرین. چونکە جیابوونە وە بە پیی بوچونی ڤینوس: بو «شە ریکە کان و دوستە کان» دروستترە بە کار بهینریت، چونکە «هیچ دوکومینتیکی رە سمی پیکەوەیان نابەستیت». بە لام « طلاق» راستییە کە و نابیت شە رمی لیبکەین. بەلی، « طلاق» راستییەکی مەزهەبییە و هیندە بوگەن و دواکەوتووانەیە کە ئینسانی سەدەی ئەمرو خەجالەت دەبیت کاتیک عەشق و خوشەویستی نیوان دوو ئینسان بەرەو کوژانەوە ملی ناو سوکایە تی و شە ر و ئاژاوە بووە نیشتە جیی مال، چاوە ریی ئە وە بیت کە پیاو مە رحە مە ت کات و ئە و چە کە بە کاربهینیت. ئاخر خو ئە وە ژن نییە کە مافی طلاقی بە دەستە. پاشانیش ئەگەر بورە «طلاق» کەوت و چاک نەبووە وە، ئەو کات بە جاش مارە بکرینە وە.

ڤینوس هەر وەک چون خوی وتەنی: « لە سەرەتایی تیگەیشتنیەوە بو مافی مروڤ»، دیارە مافی مروڤ وەک مودە یە کی نویی سە ردە می دنیای یە ک قوتبی، لە بە رانبە ر رە شترین تاوانە کانی کومە لگای کوردستاندا کە دیاردە ی رەشەکوژی ژنانە ئاواهی هەلویست دەنوینی: « ئەو ژنانەی کە دەکوژران، ژمارە یان لە هە زار تیپە ری نە دە کرد و ئە وجا کە کوژراون (هە ندیکیان نالیم هە موویان) ئە و چارە نووسە یان پیرە وا دە بینرا دە نا من و تو و هە زارانی تر بو نەکوژران...»

وە رە وە ک پاریزە ری مافی مروڤ خوت پیناسە بکە و لە ئە وروپادا ژیابیت و ئە ندامیکی چالاکی رەوتە ئیسلامیە کان و طالەبانە کانی ئەفغانستان نەبیت و دەستخوشانە لە جەللادانی ژنکوژی کوردستان بکە یت و زور بە راشکاوانە ئە و دوکومینتە بوگە نە دووپات بکە یتە وە کە لایە نگرانی بکوژانی ژنان دە یلینە وە! ئاخر ئە و چارە نووسە یان پی رە وا دە بینرا!

وە رە لە بە ردە م دە رگاکانی سالی دوو هە زاردا راوە ستابیت و بە هرە مە ند بوونی ئافرە تان لە سادە ترین مافە کانی خویان لە بریاردان بو چوونە دە رە وە لە پە یوە ندییە ک و مافی بوونی ئابووری خو و کە لک وە رگرتن لە مافە بە دە ستهاتووە کانی ئافرە ت لە گوشە یە کی ئە م دنیایە دا بە «بە رە لایی» ناو بنییت. وشە یە ک کە مە زهە ب دایتاشیوە و هە ر روژە ی ملی ئافرە تیکی پی دە پە رینریت لە و دوزە خانە دا کە دە سە لاتی خواکانی سە رزە وی خولقاندویانە.

رە وتە ئیسلامیە کانی کوردستانی عیراق لە کاتی ناوبردنیاندا بو هیرشە درندانە کانی ئە نفال بو سە ر خە لکی کوردستان دەنووسن: **هیرشەکاتی یەتاو ئەنقال**. دیارە ئە وان ئە یانە وی رووی ئە و دینە سپی کە نە وە کە دە بیتە مەرجەعیکی ئایدولوژی بە دەستی رژیمی بەعسەوە تا قوولترین برین لە جەستە ی کومە لانی خە لکی کوردستاندا هە لکە نیت. بە لام ڤینوس فایە ق چ هوکاریک و چوارچیوە یە کی فکری پالی پیوە دە نیت بنوسیت: « مافی بە ناو خوراوی ئافرە ت.»؟

کاتیک **یەتاو** دە بیتە ئاوە لکرداری فرمانی خواردن، واتە لە راستیدا مافیک نییە کە خوراو بیت. بە لکە ئە وە کومەلیک نە فامن کە « دوو دیریان نە خویندوە تە وە» و ئاگایان لە و بە هە شتە ی بە رابە ری نییە کە نیر و میی تیا دە ژین. بە لام تو بلیی ئە و ژنانە ی کە لە یە کیک لە حە وشە گە ورە کانی کوردستاندا، نیوە شە وانیکی درە نگ کە لە خە وی شیرینیاندا « موتە کە » ی خە ویکی ناخوش لە سە ر سنگیان هە ناسە یان لیدە بریت و بە دزی میرد و کچ و کوری مالە وە، یان باوک و براوە، دە چنە بە ر بە لوعە ی حە وشە کە یان و کە میکی ئاوە کە دە کە نە وە، چ سە رگوزشتە یە کی ناخوش دە دە ن بە دە م ئاوەوە؟ ئەو ترس و دلە راوکییانە چییە کە ئەوان دەیانەویت نەیەتە دی و بەشکم ئاو لەگەل خویدا رایمالی؟ بەراستی بوچی جوگەلەی بەردە م بەلوعەی زوریک لە مالەکانی کوردستان رە ش دە چیتە وە؟ تو بلیی وە ک ئاسوی شاعیر بوی چوو بیت: زوخاوی ئە و بی مافی و خە ونە رە شانە بیت کە چە ندین سالە بە دزییە وە دە دریت بە دە م ئاوە وە؟

ئایا "مافی بەناو خوراوی ئافرەت" و جوگەلە رەشەکانی بەردەم بەلوعەی حەوشەکانی کوردستان دەکریت لە رستە یە کدا کوبکرینە وە؟

خوشبەختانە ئەمرو ژنانی کوردستان لەبەرانبەر دەسەلاتی ناسیونالیزم و مەزهەب و فەرهەنگی پیاوسالاردا لە بلندگوی ریکخراوەکانیانەوە دەنگ هەلدەبرن؛ ئەو ریکخراوانەی کە ڤینوس پیشنیاری هەلوەشاندنەوەیان دەکات،

خوازیاریشن ئه و دله راوکی و ترس و بیمه یان که دواکه وتویی و فه رهه نگی پیاوسالار له دلیانا ناشتویه تی و وه ک سه رگوزشته یه کی بیده نگ که نیوه شه وان ته نها ئاوی به لوعه کان بیستویه تی، ئه وانه بکه نه داخوازی بزوتنه وه یه کسانی خوازه که یان و چیدی ئینسان به تاوانی ئه وه ی که نیره یاخود می، له حورمه تی ئینسانی خوی بیبه ش نه کریت.

***

ده سخوشانه له ژن_کوژان؟؟

ڤینوس شوولی لی هه‌لکیشاوه!

مصلح شیخ الاسلامی(ریبوار)

ده سخوشانه له چه قوکیشانی ژن_کوژ له کوردستان؟! ژنیکی خه ریجی کولیژ ی ئاداب، بیت و له روژنامه یه کی به‌نیوبانگدا بنووسی "ئه‌و ژنانه... ئه‌و چاره‌نووسه‌یان پی ره‌وا ده‌بینرا ده‌نا من و تو و هه زارنی تر بو نه کوژران"!!؟ باوه‌ر ناکه ن؟ سه‌ریک بکیشنه روژنامه‌ی "په‌یام"ی ژماره ١٦ با به چاوی خوتان ببینن. به لی؛ به قه له می "ڤینوس فایه ق_هوله‌ندا"، ئه م ده‌سخوشانه‌یه له ژن_کوژانی کوردستان، به ره ش له‌سه‌ر سپی، نووسراوه!! جا، فه‌رقی ئه‌م قه له مه و ریش و میزه ر و شمشیری تاله بانه کان چی یه؟؟

له‌کاتیکا ژنانی چه‌وساوه و ئاگادار له مافی خویان، له کوردستان، به‌رانبه‌ر کونه په رستی عه شایه ری و مه زهه بی راوه ستاون و له ژیر چه قوی چه قوکیشانی ناموس په رست و دواکه وتووشدا هه رخه‌ریکی داکوکی و دیفاع له مافی ره وای خویانن؛ که سیکی له زه مانه به جی ماو به ناوی ڤینوس فایه ق ده لی "مافی به ناو خوراوی ئافره ت"(!!) له کاتیکا ژنانی له کوردستانه وه هاتوو، له ئه وروپا، له به رهه می خه باتی بزوتنه وه ی به رابه ریخوازی به هره مه ند ده بن و ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیان له‌ریزی پیشه‌وه‌ی ئه‌و بزووتنه‌وه‌شه‌وه دیفاع له ژنانی کوردستان ده که ن؛ ئه م خوی کردوه به دلسوزی "ژنانی کورد" له ئه‌وروپا و به زمانی ده‌ورانی حه‌فصه‌خان و هارون‌الرشید خه ریکه نه سیحه تیان ده کا که پیوانه عه شایه ری یه کانیان لا ون نه بی و دووچاری "کوده تا" نه بن! له کاتیکا خه لکی تامه زروی ئازادی و به رابه ری، به ژن و پیاوه وه، خه ریکن ئه م مافانه، یه ک به دوای یه کدا به کاربه ده ستانی ده سه لاتدار له کوردستانیش ده قه بلینن؛ ئه م ده لی هوکاریکی گه وره ی ژیرده سته یی ژنان "کورتبینی و نه زانی" خویانه!

به خوشیه وه، مه یدان بو حه فصه خان چول نیه و که سانی وه ک سوسه ن سه لیم و ئالا فه ره ج جوابی ڤینوسیان داوه ته وه. به لام له سه رده میکدا که هیشتا ده نگی ده سه لاتدارانی وه ک مارگارت تاچر، که له سه ر کورسی حکوومه تی بریتانیا وه ژنانی بو چیشت لینان و منداداری بانگه واز ده کر ده وه، له گویدا ده زرینگیته وه؛ سه یر نیه که که سیک؛ که له بلیمه تی و خوینده واریدا گه لیک له ئاستی تاچریش دوور بی، له ویش زیاتر له زه مانه به جی مابی و، له م ئاخری سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌دا، هه‌مان بانگه‌واز بو ژنان له کوردستان و له ئه‌وروپا دو باره بکاته وه ! له وه ش قه لس بی که "سه‌ده‌ی نه‌وه‌دی ژنی کورد" گویی لی ناگرن و ئه‌وانه به ئاکامی ژیر ده‌سته‌یی ژن داده‌نین! ئه‌گه‌ر ڤینوسیش سه یریکی مه تبه خه که ی خوی بکا، ده توانی وه ک "سه دی نه وه دی ژنی کورد" ببینی که چ به شیکی گه وره له کاری مالداری و چیشت لینان له‌ده‌ره‌وه‌ی مال (له فابریکه‌کان) کراوه و، گه‌لیک شت پیش ئه‌وه‌ی بگاته مه‌تبه‌خه‌که ئاماده کراوه‌و، به‌م جوره، مالداری، به‌ره‌_به‌ره براوه‌و ده‌بریته ده‌ره‌وه‌ی مال! به‌شیک له کاری ریکخراوه به رابه ریخوازه کان (که ڤینوس حه زی لی یان نیه) په ره دان به م پروسیسه یه. ڤینوس خوشی بی و ترشی بی، نه ک هه ر مالداری، منداداریش (وه‌ک ئالا فه‌ره‌جیش ئاماژه‌ی کردوه) به‌شیوه‌ی باخچه‌ی ساوایان و شتی وا، براوه و، ده بریته

دەرەوەی ماڵ و لە سەرشانی ژنان لادەبری؛ تا کاتیک کە خیزانداری ئیتر وەک زنجیریک نەمینی و ژن و پیاو و مندال، بە ئازادی و بە رابە ری، هە ر تە نیا خوشە ویستی پیکە وە یان ببە ستی و بە س!

ڤینوس لە سە ر ئازادیش هە لویستی هە یە! ژنانی لە کوردستانە وە بو ئە وروپا هاتوو ئیندار دە کا کە نە کە ن "بەرەڵلا" بن!! لە لایەکەوە دەسخوشانەی ئاوا لە چەقوکیشانی کوردستان، لە لایە کی ترەوە سنووردانان بو ئەم ئازادی یە سنووردارە ش کە لە ئە ورووپا هە مانە و سە رزە نشت کردنمان کە "شیعارات" دووبارە نە کە ینە وە و "دوو کتیب" لە سە ر ئازادی بخویننینە وە تا مانای ئازادی و بە رە للایی تیکە لاو نە کە ین!

ئالا فەرەج، دەستی خوش‌بی، خوی ماندوو کردووە و بە فاکت و نموونە روشنی کردوەتەوە کە دەورەی حە فصە خان بە سە رچووە و لە شە ستە کان و سە رە تای حە فتاکانە وە، لە هە موو قوژبنیکی کوردستانیش، شارنشینی ژنانی هینایە نیو مەیدانی کارکردن و بە شیوەیەکی فراوانیش روویان کردە خویندن و پە یما نگا و زانکوکان. بە لام ئایا ڤینوسی خە ریجی کولیژ ی ئاداب ئە مانە نازانی؟ ئە و فاکت و نموونانە ی نە دیوە کە ئالا فە رە ج هیناویە تە وە؟ نازانی یاسای چارەسەرکردنی کشت وکاڵ و یاساکانی‌تر و، بەکورتی، پروسیسی جیگیرکردنی سەرمایەداری چ ئاکام و سە رەنجامیکی لە کومەڵدا (لەوانە سەبارەت بە ژنان) بە شوینەوە بووە؟ رە نگە زیاتر لە وانە ش بزانی. ئاخر "هە ر نەبیت دووکتیبی لە سەر ئازادی" خویندووەتەوە! ئەگەر بە قەد مارگارت تاچریش ئاگاداری چە م وخە می سیاسە ت نەبی، لەوانەیە ئەوندە هەر بزانی کە سەرمایەداری زوریش بەلوتف و بە مە رحە مە ت نیە و کاتیکیش ژنان رادە کیشیتە نیو مە یدانی کارکردن مە بە ستی چە وساندنە وە ی کاری هە رزانی ژنانە. کاری هە رزانیش لای ژنانی بی ماف (و بی ئاگا لە ماف) ئاسانتر دە ست دە کە وی؛ ژنانی چاووگوی بە ستراو کە لە کوردستان "هە ر لە گە ل دایکیان نە بی بازاریان نەدیبی" و لە ئەوروپاش پیوانە عەشایەری‌یەکانیان لا ون نەبی و دوچاری "کودە تا" نە بن! رە نگە ڤینوس ئە مانە بزانی و بە دە ستی قە سد بو هیشتنە وە ی ژنان لە کوت و بە نددا حە ول بدا!؟ ئە وە نیە دە سخوشانە لە ژن_کوژە کان ئە کا؟! ئە لی ئە و ژنانە ئە و چارە نووسە یان پی رە وا دە بینرا دە نا بو ئە و سوسە ن سە لیم و هە زارانی تر نە کوژران؟! ئەو بو بکوژن کاتیک دەسخوشانەیان لی بکا؟! سوسەنیش دیارە لە بزووتنەوەیەکدا بووە کە چە قوکیشانی ژن_کوژ پی‌یان نەویراوە. بو هەزارانەکەی تریش، بابزانین ئەم کیشەیە بەکام‌باردا دەبریتەوە؛ ئەگەر دەسەلات بە چە قوکیشە کان بی، بە ناونیشانی ئیران و ئە فغانستان، کار لە کوشتنی هە زارانیش تیپە ر ئە کا!

پیویستە ڤینوس تە کلیفی خوی روشن کاتە وە. دە کری ژنیک بە قە د مارگارت تاچریش خوینده واربی و دوژمنی سویندخواردووی مافی ژنانیش بی! ڤینوسیش، مادام لە سە ر دژایە تی مافی ژنان بروا، یان لە خزمەتی سیاسە تی خاتوو تاچردایە و دوستی تالە بانە کانە و دوژمنیکی بە ئاگای ئازادی و بە رابە ری و مافی ژنانە، یان، ئە گە ر نائاگایە، دیارە کولیژ ی ئاداب ی بە فیرو داوە و لە و "دوو کتیبە"ش لە سە ر "ئازادی" خویندوویە تە وە تی نە گە یشتوە.

***

ئەگەر

شنە رانیە یی

لە غە ریبیە وە پیت دە لیم
بو نهینی یە کانی چاوت
لە ناوکولانە تاریکە کانی روحم
دلوپیک لە تاسە ی غە ریبیم بخورە وە
گە ر شە قامی لە تە نیاییت بی تاقە ت بوو
نە فرە ت بکە لە دووریم و لە ولاتی کارە ساتم.
ئە گە ر هات و شورە بی یە ک هاتە سە ر ریت
دلنیابە کە پری حە سانە وە ی خوتە و
ئارام بە وە و لە جی هیشتنیشم خوش بە.
ئە گە ر کچی بە ریکە وتیک
ئاویتە بوو بە نیشتمانیکی ون بوو
لە سە وزایی جە ستە ی خوتدا حە شاری دە
دلنیابە عاشقیکی ویلە ری یە و
دە بیتە وە توزی بە ر پییت.
ئە گە ر ئە و چاوە ی لە جاران ماندووتر بوو
خولیاگە ریکی خە مناک بوو
بی دە نگ بوو لە روژگاری
تاوان لە منە یاخود لە تو.
ئە گە ر عیشقی دە رگای گرتی
بلی لە کوی ژووریکی داخراو و تار
لە کوی ئاسمانیک ریگای پولە مە ل و فریشتە بی
گە ر وشە یە ک دلی ناسکتی وروژاند
دلنیابە کە ژیلە موی ناخی نازانمە
فیرت دە کات چون بسووتیی
داوا دە کات کە لە گریانی تی بگە ی
گە ر شاعیریک ویستی بدوی
ئە وە منم!

بلی کوا ولاتیک هه رخوم بم و
له کوی ولاتیک هه ردووکمان
له کوی هه رخوت ریبواری بی له کوی دوان
گه ر تارماییه ک له په نجه ره ی ژووره وه ی دای
بلی فه رموو_ دلنیابه
یان فریشته ی مه رگی منه یان جه سته ی خوم
گه ر موته که ی خه و نه هیلی چاو لیک بنی ی
ئه وه دلی منه شه وان ده رگا ده کوتی
ویله به دوای شاره که ی خوی.
ئه گه ر خونچه نه بوون به گول له به هارا
تو مه رگی من مه لی کوچه ری ته منت مه ترسینه
له هه ر جی بی تاقه هیوام
تاکه دره ختم دیمه ریگات
بالداریکم ده وه ن ده وه ن دیم و ده چم
له هه ر کونجووری ولاتیک
پی به پیی خوم
دیمه وه لات.

****

کچ

شاهو پیرخزرانیان

کچ ئه هات بیده نگ و
بسکی خور له بسکی ئالا بوو.
کاتی هات
کانیه که ی به ر مالمان
دوانه ی بوو؛
کاتی هات، شه مامه زور ترسا
چپانی به گویما:
ـ باپیرم پیی وایه
کچ نابی تیشکی خور
له تیشکی چاویا بی.
کاتی هات
باپیری شه مامه،
چوخاکه ی له سیبه ر دارتووه کا به جیما
کاتی هات بووکه ی مال فاتیش
دوانه ی بوو.

کچ ئه هات بیده نگ و
دوو ماسی بچکوله له گلینه ی چاویا بوون؛
کاتی هات
شه مامه زور ترسا
چپانی به گویما:
ـ کچ نابی ده ستیکی ئاگر بی و
ده ستیکی گه نم بی
کچ نابی داوینی کراسه که ی شه ونم بی.

کچ هات و بیده نگ چوو
کاتی چوو
بسکی خور
له بسکی ئالا بوو.

کاتی چوو، شه مامه نه ترسا
قیژاندی به گویما:
ـ کچ نابی گزینگی چاوانی بیره نگ بی
کچ نابی بیده نگ بی!

****

Pierre Louys (1870-1925)

شاعیری فه ره نسی

ئاسو کردوویه به کوردی

چون چرپاکه ی جیهیشتووه، منیش ئاوا جیی ده هیلم.
بی ریکخستن؛ چه رچه فه که هه روه کو خوی.
تا هیچ نه بی، شیوه ی ده رچووی له شی ئه و له سه رچه رچه فدا
له ته نیشتمه وه دیاربیت و
وه کو خوی بمینیته وه.
تا به یانی روژیکی تر
نه دوش ده که م، نه قژیشم داده هینم.
من نامه وی شوینی ماچی و
شوین په نجه ی ئه و
له سه ر پیستم کال بیته وه.
نه به یانی و
نه ئیواره ش
ئه شته با ناخه مه سه رزار.
هیچ پاوده ریک له رووناده م؛ لیو سوورناکه م.
تاکو ماچی؛ بونی ماچی
زیاتر بژی و
له سه ر لیوما بشنیته وه.
په نجه ره کان هه روه کو خوی، به داخراوی ده هیلمه وه.
ده رگاکه ش توند کلوم ده ده م؛ نایکه مه وه.
تاکو یادی
ده رفه تی فرینی نه بی و
له ژوورما بمینیته وه.

***

یاداشتی رۆژانەی شاریک کە ناوی بەیروت بوو

نووسینی نزار القبانی

وه رگیرانی بو کوردی ئاسو

کی بوو ریی دا ، ئه و مارکسه نه فره تلیکراوه بیته لوبنان؟
کام بالویزخانه ی لوبنان بوو ڤیزای پی دا؟
له گومرگی فروکه خانه، بو که س جانتای نه پشکنی؟
ئه و مارکسه نه فره تلیکراوه، ماله کانمانی کاولکرد.
ژنه کانمانی بیوه ژن و مناله کانیشمان هه تیو،
په یوه ندیه میژوویه کانی لوبنانیشی ژیره و ژوورکرد.
من ئه وم خوش ناویت، نا من ئه وم هیچ خوش ناویت.
له و روژه وه ی؛ له یه کیک له چیشتخانه شه عبیه کانی گوره پانی بورج دا بینیبوویان پاقله ده خوات
له گه ل خه لکه ساده که دا ده دوی،
کتیب و نووسراوه ی بیروباوه ریان به سه ردا دابه ش ده کات،
له و روژه وه دلنیابووم؛ ئه و له توریسته کانی دیکه ناچیت.
به لام هاتووه، تا پیلانیکی کاولکه رانه جیبه جی بکات.
ئه و هاتووه؛ تا چاو له برو هانبدات و
پی له سه ر و
بازرگانه کانی به سطاتیش له بازرگانه کانی شه قامی حه مرا و
خانووه ته نه که کانیش، له ماله ئه له مینیومه کان هانبدات.
مارکس چی داوه له وه ی که خوا دروستی کردووه؟
بو ده یه وی مه شیئه تی ئیلاهی بگوریت؟
ئاخر خوایه که فه قیر و ده وله مه ندی خولقاندووه.
هه ر وه کو چون شه و و روژ و
ئه وانه ی نان و چا ده خون و
ئه وانه یشی که کاڤیار و شاتوبریان ده خون و کونیاک ده نوشن.
هه ر خوایه که ری دروست کردووه و ئوتومبیله کانی "رولزرویس" یش.
جل وبه رگه کانی کونه و جله کانی بیارگاردانیش.
ئه و منالانه یش که له سه ر حه سیر به دنیا دین، وه ئه وانه یش که له سه ر فه رش چاوهه لدینن.
خوا ئه وانه یشی خولقاندووه که له فرمیسکی خویان ده خونه وه و
ئه وانه یشی که ئاوی ئیڤیان و فیشی ده نوشن.
به ر له وه ی ئه و مارکسه نه فره ت لیکراوه بیته لوبنان،
ژیان خوش و شیرین بوو، هه موانیش به به شی خوا رازی.
هه ژاران به هه ژارییان و

ده وله مه ندان به ده وله تیان.
پی و سه ره کان پیکه وه ده ژیان و برواشیان به موعجیزه ی لوبنانی بوو.
به لام کاتی کارل مارکس ته شریفی هینا و
بووه هاوریی ده ست فروشان، کریکارانی بیناسازی، کولکیشه کانی به نده ر،
شوفیری ته کسییه کان، بلیت و یانصیب فروشه کان
پاش ئه وه ی بووه ئه ندامیکی چالاکی یه کیتی یه کریکارییه کان، یه کیتی قوتابیان،
شته کان ده ستیانکرد به له رزین.
پییه کان ده ستیانکرد به داوای گورینی هه لومه رجه نامروڤایه تیه کان.
توره یی ته قیه یه و
زولملیکراوان زانیان، که خوا به رپرسی زولمیان نییه.
به لکه ئه وه ئینسانه ده چه وسینی و پیست ده گوری و دوایش ده یخوات.
به لام پیویست بوو به یروت بسووتیت،
تا ئه وانه ی کاڤیار و شاتوبریان ده خون پی بزانن؛
که هه ژاری کافره؟
برسیتی کافره؟
نه خوشی کافره؟
تاکو پی بزانن؛ کاتیک ئینسان برسی ده بی
دانه کانی له گوشتی مانگیش گیرده کات.

وه رگیردراو له دیوانی شیعری:
یومیات مدینه کانت اسمها بیروت

***

ژنانی پارچەچنی جیهان

مـوا مـارتینسـون

ریبوار کردویە بە کوردی

مـوا مـارتینسـون Moa Martinsson شاعیری ژنی سـویدی (١٨٩٠_١٩٦٤) سەراسەری ژیـانی کریکار بـوو. "ژنان و دارسیو"(١٩٣٣) یە کە مین رومـان ی مـوا بـوو کە لە سالی ١٩٣٣ بلاو بووە وە . لە یە کە مین و تاقە کومە لە شیعریدا "رووەو روژ" (١٩٣٧) تیدەکوشی ئەو مەبەستە گرینگانەی بەدریژایی دە سال و زیاتریش دە ستە ویە خە ی ببوون کو کاتەوە. دەوروبەری ١٩٤٠ بـوو کە شیعری "ژنانی پارچەچنی جیهـان"ی بلاوکردەوە. ئە م شیعرە لە کتیبی "سە دە یە ک شیعری کریکا ری لە سوید" نووسراوی لارش فورولاند، هە لبژیردارەوە.

ژنانی پارچەچنی جیهان

بە ری بە یانی زە مان بوو دە ستمان پیکرد؛
بە چنین و رستنی بیبرانە وە.
ئیمە ئە و خوا بیناوانە ین؛
فە راموشبووی بە یت و باوی گشت بە یتبیژان.
بە شوین تان وپوکانماندا،
لە دووی پووش و لە بان و توول،
بە شوین پە موودا و کە تاندا،
بە مە کارە ی بە تالە وە،
بە نیو بیشە بونخوشە کانی دارە توو،
بە شوین کرمی هە وریشمدا
سە رتاسە ری جیهان گە راین.

هونیمانە وە بو هە موو زیندە وە ران،
گە ورە و بچووک؛
عابای دایکی خواشمان چنی؛
بو شە ریش و بو شە یتانیش؛
بو کلیسا و بو خوای گە ورە ش؛
عابای سووری جە للادە کان...
گشت ئە مانە ش بە گویرە ی قانوون و ئینجیل.

هونراوە مان لە کاکیشان دریژتر بوو.
بە شی داپوشینی هە موو کورە ی زە ویمان هونیە وە،

هه تا چین_چین وه ک بوخچه یه کی زور گه وره،
دزیوی یه رووته کانی پی داپوشی.

به لی هینده مان هونیه وه؛
هه رچه ند هیشتا ره سایی ناکا گشت ژن و پیاوانی هه لله رزیوی
پی پوشته که ین و
خاترجه میش بین ده توانین نه وه ی داهاتوویش پوشته که ین!

مندالان له دایک ده بن،
زستان بی یاخود هاوین بی، به رووتی چاویان ده پشکوی به ژیانیان.
به لام به رخیش له دایک ده بن، که تانیش گول ده که نه وه و بنجه په موه کانیش له ژیر گولدا ده شکینه وه.

قه د ئیمه لی نابینه وه له چنینی پارچه و په رچه م!
قه د ناگه ینه چنینی ئاخر قه واره!
له شه قژنی سیرنی شه ردا
ئیمه ده چنین بو نه وه ی نوی و
گوی له سیرنی شه پولدانه وه ی خوین ده گرین له گویماندا
که خرمژنی ژینی پی یه؛
سروه ی په نا و میهره بانی ئه چرپینی.
قه د نه مانپرسی له ئه رباب ده بی چ بکه ین؛
که ده سته خاراوه کانی خومان
چاره سازی هه موو سه ختی و هه له و ناته وایه کانن.
ئه ی گشت ئه وانه ی خه ریکی هونینه وه ی بیر و وشه ن!
داده ی پارچه یه ک به قه د هی ئیمه گه وره و گه رمابه خشی سه راسه ری زه ویمان بهوننه وه!
با له سالی زینده وه راندا دیدار که ین؛
له جیهانیکدا له وی نه هیچکه س بیحورمه ته و نه رووت؛
له وی خراپه مردووه و ئاشتی و ئاسایشت خه به ره؛
له وی هه موو یاریده رن، هیچکه سیش ده ست ناوه شینی.

ئه ی گشت هونه رانی بیر و وشه!
داده ی پارچه یه کی ئاوا گه وره بهوننه وه!
ئیمه ئه و خوا بیناوانه ین؛
فه راموشبووی به یت و باوی گشت به یتبیژان.
به ری به یانی زه مان بوو ده ستمان پیکرد؛
به چنین و هونینی بی برانه وه.
مندالان له دایک ده بن،

به رووتی، زستان و هاوین.

به لام به رخیش دینه بوون و

که تانیش گول ده که نه وه و بنجه په مووش له ژیر گولدا ده شکینه وه.

***

Jinanî parçe-çinî cîhan

Wergêrawî šî‘rêkî **Moa Martinsson** (1890-1964*), le kitêbî ”Sedeyek šî‘rî kargerî le Swed” (Arbetar-dikt i Sverige under ett sekel) nûsrawî Lars Furuland.* Rebwar kirdûye be kurdi. **Moa Martinsson** seraserî jiyanî karger bû. ”Jinan ü Darsêw” yekem romanî Moa Martinssone ke salî 1933 derçû. Le yekemin û taqe komele šî‘rîda, ”Rûwew-roj” (1937), têdekošê ew mebeste giringaney be dirêjî de sal û zyatirîš destew-yexey bibûn, ko katewe. Dewrûberî 1940 bû ke šî‘rî ”Jinanî parçe-çinî cîhan”î bilaw kirdewe.

Jinanî parçe-çinî cîhan

Beri beyanî zeman bû destman pêkird;
be çinîn û ristinî bê biranewe.
Ême ew xiwa bênawaneyn;
feramošbûy beyt û bawî gišit beyt-bêjan.
Be šiwên tan û pokanmanda
le dûy pûš û leban û tûl,
be šiwên pemûda û ketanda,
be mekarey betalewe,
be nêw bêše bonxošekanî dare tû,
be šiwên kirmî hewrîšimda
sertaserî cîhan gerayn.

Honîmanewe bo hemû zîndeweran,
gewre û biçûk;
‘abay daykî xiwašman çinî;
bo šerîš û bo šeytanîš;
bo kilîsa û bo Xiway Gewreš;
‘abay sûry celladekan…
Gišt emaneš be gwêrey qanûn û încîl.

Honraweman le kakêšan dirêjtir bû.
Beši dapošînî hemû kurey zewîman honyewe,
heta çîn-çîn, wek buxçeyekî zor gewre,
dizêwîye rûtekanî pê dapošê.

Belê hêndeman honyewe;
herçend hêšta resayî naka gišt jin û piyawanî hel-lerzîwy pê pošte keyn û xatircamiš bîn detwanîn newey dahatûš pošte keyn!

Mindalan le dayik debin,
zistan bê, ya xud hawîn bê,
be rûtî çawyan depišikwê be jiyanyan.
Belam berxiš le dayik debin, ketaniš gul dekenewe û binje pemokanîš le jêr gulda deškênewe.

Qed ême lê nabînewe le çinînî parçe û perçem!
Qed nageyne çinînî axir qeware!
Le šeqijnî sîrinî šer-da
ême deçnîn bo newey niwê û
gwê le sîrinî šepol-danewey xiwên degrîn
le gwêman da, ke xirmijnî jînî pêye;
sirwey pena û mîhrebanî eçirpênê.
Qed nemanpirsî le erbab debê çibkeyn,
ke deste xarawekanî xoman çaresazî hemû
saxtî û hele û natewawîyekin.
Ey gišt ewaney xerîkî honînewey bîr û wišen!
Dadey parçeyek be qed hî ême gewre û
germa-bexšî sertaserî zewîman bo bihonnewe.
Ba le salî zîndeweranda dîdar keyn;
le cîhanêkda ke lewê ne kes bêhormetew ne rût;
lewê xirape mirdûwe û aštî û asayišt xebere
lewê hemû yarîderin, hîçkesîš dest nawešênê.

Ey gišt honeranî bîr û wiše!
Dadey parçeyekî awa gewre bihonnewe!
Êma ew xiwa bênawaneyn;
feramošbûy beyt û bawî gišt beyt-bêjan.
Beri beyanî zeman bû destman pêkird;
be çinîn û honînî bê branewe.
Mindalan le dayik debin, be rûtî,
zistan û hawîn.
Belam berxîš dêne bûn û
ketaniš gul dekenewe û,
binje pemuš le jêr gulda deškênewe.

دەربارەی شۆرشی مارسی ۱۹۲۰ لە ناوچەی "روور" Ruhr لە رۆژئاوای ئالمانیا_

ئامادە کردنی: سە لام عبداللە ئیبراهیم

پاش جە نگی جوتیاران ئە م شورشە بە گە ورە ترین راپە رینی چە کدارانە لە میژووی ئە لمانیا داد ە نریت. بویە سە رسورمانی ناویت کە دە سە لاتدارانی ئە م ولاتە لە سالی بیستە وە هە موو ریگایە کیان گرتووە تە بە ر بو ئە وە ی یادی نە کریت و بایەخی پی‌نەدریت. لەسالی ۱۹۷۸_۱۹۷۰ بو یەکەم جار لە لایەن میژووناس "ئیرهارد لوکاس"ەوە بە خەستی دە رباره ی نووسرا و بلاو بووه وە.

لە ۱۳ی مارسی ۱۹۲۰ پاش چەند شەریکی کورت بو نەمانی لەشکری کونی قەیسەر، کودەتایەکی راسترەوی رادیکال لە بە رلین بە رپاکرا و بە ناوی کودە تای کاپ ناسرا. حکومە تی ئیبە رت هەلهات، پاش ئە وە ی بە شە کانی لەشکر بە گویان نەکرد. پاش ۳ روژ حکومەتی ئەفسەرەکان بە هوی گەورەترین مانگرتنی گشتی لە میژووی ئەلمانیادا، پەکی کەوت. مانگرتنەکە لە ناوچەی "زاکسن"، "تورینگن" و "روور" بە رە و خە باتی چە کداری گە شە ی سەند. لە ناوەراستی ئەلمانیادا لەشکر پاش جەنگیکی خویناوی دەسەلاتی گرتە دە ست. بە لام لە ناوچە ی "روور" کریکارە کان هە ر لە یە کە م روژە وە سە رکە وتنیان بە دە ست هینابوو. لیرە دا کریکارە کان پییان کرا لە کاتی مانگرتنە کە و لە چەند شەریکی کوت‌وپر دا "لەشکری سوور" دابمەزرینن و بە خیرایی ژمارەیان گە یشت بە ۸۰۰۰۰ کریکاری چە کدار. ئە م لە شکرە کە بە باشی پر چە ک نە بوو، توانی لە ۱۷ی مارس شاری دورتموند، لە ۱۸ی مارس شاری هام و لە ۱۹ی مارس شاری ئیسن رزگار بکە ن و پاشماوە کانی لە شکری رایخ (رایش) بە رە و دواوە هە لاتن. لە م کاتە دا مانگرتنە کە لە بە رلین و ناوچە کانی تری ئە لمانیا پچراندنی بە سە ر هات و حکومە ت بە رە و بە رلین گە رایە وە. بە لام هە موو ناوچە ی روور لە ژیر دە سە لاتی کریکارە چە کدارە کاندا مابووە وە. ئە م لە شکرە سە رکردایە تیە کی هاوبە شی نە بوو، تە نانە ت بنکە یە کیان نە بوو بو هە وال گورینە وە لە نیوان مە فرە زە و تیپە جیاجیاکاندا.

لە ۲۰ مارس یەکیەتی کریکاران کوتایی بە مانگرتنەکە هینا و لە ۲۲ی مارس سەرکردایەتی پارتی سوسیال‌دیموکرات و پارتی یەکیەتی سوسیال‌دیموکراتەکانی ئالمانی، بریاری یەکیەتی کریکارەکانیان قبول کرد. حکومە تی ئیبە رت سە ر لە نوی لە گە ل ئە فسە رە کانی لە شکری رایخ یە کیان گرتە وە . لە شکری رایخ کە وتە گە مارودانی ناوچە ی روور و ریگای لە گە یشتنی خوراک بو ناوچە کە بری و هە موو هیزە کانی لە ناوچە کانی ئەلمانیا کوکردە وە و لە هە مان کاتدا حکومە ت، کومیسە ری دە ولە ت "کارل سیڤرینگ" _ سە ر بە بالی راستی سوسیال‌دیموکراتە کان_ نارد بو شاری بیلەفیلد بو وتوویژ کردن لە گەل نوینەرە بە ناوبانگەکانی کریکارە کان بو راوە ستاندنی شە ر. لە روژی ۲۳ی مارس پەیمانی بیلەفیلد مور کرا. لەو پەیمان‌نامەیەدا، نوینەرانی "لەشکری سووری روور" هیچ جی پە نجە یە کیان بە جی نە هیشت. پە یمانە کە زور زیرە کانە بو دوو بە رە کی خستن لە ناو ریزە کانی لە شکری سوور داریژرابوو. کریکارە رادیکالە کان و ئە وانە ی متمانە یە یان بە حکومە ت نە مابوو، پە یمان نامە کە یان پی قە بوول نە بوو و چە کە کانیان دانە نا. بەلام ئەو بەشە لە کریکاران کە لە سوسیال‌دیموکراتەکان و یە کیە تی یە کریکاری یە مە سیحی یە کان نزیک بوون، پە یماننامە کە یان پی باش بوو. لە م روژە وە لە شکری رایخ کە بە پیچە وانە ی کریکارە کان تە واو پرچە ک و تیر تە سە ل بوو، هیرشی بردە سە ر ناوچە ی روور و خوی بە رزگارکە ر ناو دە برد.

یە کە م ئولتیماتومی چە ک دادانان و خو تە سلیم کردن، تا ۲۸ی مارس بوو کخ دوایی تا ۲ی ئە پریل کاتژمیری ۱۲ی نیوەرو دەوامی دریژەی پیدرا. بەلام لەشکری رایخ لە ۳۱ی مارس؛ لە هەموو بەرەکانەوە هیرشی بردە سەر کریکارەکان.

لە یە کە م روژە کانی مانگی ئە پریل دا، لە شکری سوور شکستی خوارد. هە لبە تە چە ند تیپیکی بە ربلاو هە تا روژی ٦ ی

ئه پریل دریژه یان به شه ر دا. له م روژه به دواوه "تیروری سپی" ده ستی بالای په یدا کرد. هیزی "فرای کورپ" و له شکری حکومه ت که له خزمه تی حکومه تی سوسیال دیموکراته کان، کوتایی به له شکری سووری روور هینا، به شیوه یه کی درندانه تولـه یان لـه نه یاره کانیان ده سه ند و بـه کومـه ل خه لکیان ده ستگیر ده‌کرد؛ کراسیان له به ر خه لک ده دراند و ئه وه ی چی پـه نجه ی قایشی تفه نگ له سه ر شانی بووایه، واته چه کی هه لگرتووه و ده س به جی به ر فیشه ک ده درا. به هه مان شیوه ش ئه و کچ و ئافره تانه ی که له به شی ته ندوروستی و چیشت لینان چالاکیان نواندبوو، بی به زه ییانه به ر فیشه ک ده دران. ته رمی زوربه ی ئه م کریکار و هاوری کوژراوه کانیان، به بی ناو و به کومه ل له گور ده نران.

***

چاوپیداخشانیک بە سەر
شیعری "کچیبەیان"ی سوارەی ئیلخانیزادە

فایق عبداللهی

کچی بە یان

١ـ من ئه لیم:
په پووله یه ک فری به بالی سه وز و سووره وه
من ئه لیم:
گولی به ده م شنه ی شه ماله وه بزه ی بزووت
٢ـ تو ئه لیی:
چ بوو په پووله یه ک فری
یانه سووره گول، زه رده که وته لیوی ناسکی
٣ـ من ئه لیم:
هه تا هه تایه ده وری جوانی یه
ئه مرو گه ر هه تاو که سیره یه نه ماوه ئاگر و گری
میرگی ئاسمان به سووتمانی هه وری لوکه یی نه زوک
پر له خال و قوپه نه
جه نگه لی که جی ژوانی پوله پوری باری یه
جیگه مولی که متیار و گورگ و ریوی یه
شوره بی که بوته داری چاکی بی نه شه و شنه
زه لکه گه ر ته یاری تیر و قوشه نه
٤ـ خوشه ویسته که م
له په نجه ره ی نیوه تاکی بوومه لیله وه
چاوی من له دیمه نی کچی به یانی یه
له حه نجه ره ی زه مانه وه
گویم له زه مزه مه ی زولالی خیزه ورده کانی کانی یه.
٥ـ باسی شه و مه که نه شایه ری شه وم
باسی خه و مه که له لای هومیدی فیره سه ر ره وم
به و ده مه ت که بونی سه د به هاری لیوه دی
بونی ده شتی به ختیاری باوه شی چیای، به ده ستی با
به گول چناوی، لیوه دی
بونی سه رسه کوی به گاگلی، به ئاو پژاوی، لیوه دی
پیم مه لی که داکه وم

پیم مه لی که ئالی زالی شه و، چاوی بی خه وی چره
پیم مه لی نه هاتنه وه ئه وه ی که چوون
مه گری بو خه ساری بی گه رانه وه
ریگه مان دوور و سه خت و قاقره
٦ـ خوشه ویسته که م
ئیمه نوینه ری خه باتی روژهه لات
روژهه لاتی سووری ئاگرین
فیر نه بوین به زین و دابه زین
رانه هاتووه
چاوی قاره مانی کورد
به شه ونمی گرین
٧ـ خوشه ویسته که م
له په نجه ره ی نیوه تاکی بوومه لیله وه
چاوی من له دیمه نی کچی به یانی یه
له حه نجه ره ی زه مانه وه
گویم له زه مزه مه ی زولالی خیزه ورده کانی کانی یه.

سواره "١٣٤٨"

ژیان و جم‌وجول له چاوی شاعیردا

شیعری کچی به یان له ٧ به ند یا به ش پیک هاتوه که به ژماره لیکیان جیا ده که مه وه. هه لبه ت ژماره کان هی منن. له م شیعره دا دوو ده نگ ده بیسری، یه کی ده نگی ویژه ر خوی و ئه وی تریان ده نگی "خوشه ویسته که ی" ویژه ره. ئه م دوو ده نگه له سه ره تاوه تا ئه نجامی شیعره که له به رامبه ر یه ک دان. ویژه ر باس له فرینی په پووله به بالی سه وز و سووره وه و بزوتنی گولی به ده م شنه ی شه ماله وه ده کا. فه زای سه ره تای شیعره که پره له جم وجول و ژیان. په پووله و پشکووتنی گوول باس له ئال وگوری دلگیری سروشت و هاتنی به هار ده که ن که ویژه ر راسته وخو ناوی نابا. ویژه ر به دیتنی ئه م ئال وگور و جم وجوله هه ست به شادی و خوشی و نه وعیک سه رسورماوی ده کا. به پیچه وانه ی شادی و سه‌رسورمانی ویژه‌ر، "خوشه‌ویسته‌که" واته ده‌نگی دووهه‌می شیعره‌که بی نه‌شه و شنه و سارده و بایه‌خ نادا به ئال وگوری شادی هینه ری سروشت. له چاوی ده نگی دووهه م دا، فرینی په پووله و بزوتنی بزه ی گوول به ده م شه ماله وه زور ئاسایین و رووداوی بچووک یان بی بایه خن.
ئه‌م بی خه‌یالی‌یه‌مان هه‌ر له یه‌که‌مین وته‌یه‌وه بو ده‌رده‌که‌وی: "چ بوو په پووله یه ک فری" واته فرینی په پووله شیاوی هیچ سه رنج و تیرامانیک نی یه. لیره به دواوه دوو رووحیه ی جیاوازمان به رچاو ده که‌وی که تا کوتایی شیعره که بریک جار به ئه مر و هه ندیک جاریش به پارانه وه له به رامبه ر یه ک و له کیشه دان.
له به ندی یه که م دا ویژه ر ته نیا ره نگی بالی په پووله که ی دیاری کردووه: "په پووله یه ک فری به بالی سه‌وز و سووره‌وه" و ره نگی گول نائاشکرایه. ده نگی دووهه م، ریک به پیچه وانه ی ده نگی یه که م، ره نگی بالی په پووله که (که له یه که م نیگادا به رچاوی هه ر بینه ریک ده که وی) دووپات ناکاته وه به لام ره نگی گوله که ده رده خا، ئه گه رچی به حه ز و چیژ و

وردبینی ده نگی یه که مه وه ناروانیته ده ور وبه ری خوی: "چ بوو په پوولە یه ک فری/ یانه سووره گول، زه رده که وته لیوی ناسکی". بینینی ره نگی سوور و لیوی ناسکی گوله که له ئه وجی بی ته فاوه تی ده نگی دووهه مدا ناسک بوونی هه ستی ده رده خه ن، ئینسانیک به چه ند هه ستی دژ به یه ک!

له به ندی سیهه مدا ویژه ر ده لی: "هه تا هه تایه ده وری جوانی یه". ئایا به له به ر چاوگرتنی هه تا هه تایه، وشه ی ده ور که کورت خایه ن و به برانه وه یه له جیگه ی شیاوی خویدا هاتوه و له گه ل هه تا هه تایه له دژایه تی دا نی یه؟! له دریژه ی ئه م به نده دا هاتووه: "ئه مرو گه ر هه تاو که سیره یه نه ماوه ئاگر و گری". به وردبوونه وه له وشه ی ئه مرو بومان روون ده بیته وه که باقی ئه وه ی له مه وبه ر هاتبوو هی رابردوو و دوی که یه. فورمی رابردووی کرداره کانی پیش ئه م به شه ئه مه ده سه لمینی: فری، بزووت. به م جوره له شیعره که دا زه مان راوه ستاو نی یه و له جوولە دایه ده نا به شی یه ک و دوو له گه ل به شی سیهه م ده که وتنه دژایه تی یه وه. په پوولە هاو ژین و هاو وه رزی گوله، گولیش یه کیک له هویه کانی ژیانی، تیشک و تینی خوره، که وابوو هه ر کاتیک خور که سیره بی و ئاگر و گری نه مینی، گولیش سیس ده بی و ده ژاکی. ئه م وته یه له بابه ت ئیدامه ی هه مان به ش له شیعره که شه وه دروسته. پر له خال و قوپه ن بوونی ئاسمان به سوتمانی هه وری لوکه یی نه زووک که سیمبولی وشکی و بی بارانی و مه رگه، له گه ل فه زای سه ره تای شیعره که نالیکه. له سه ره تادا په پوولە ده فری، گول ده پشکوی له کاتیکدا له به شی سیهه مدا هوی ژیانی گول و په پوله که سیره یه و دامرکاوه. ئه گه ر به ندی یه ک و دوو وه ک به شیک بناسین ئه م به شه له گه ل به شی سیهه مدا له ناکوکی دان و له دوو برگه ی زه مانی جیاواز ده دوین. له ئیدامه ی هه مان به نددا دژایه تی یه کی تر به رچاو ده که وی له نیوان جه نگه ل و جیگه مول بوونی بو گورگ و که متیار و ریوی. ویژه ر جه نگه لی له شوینی شایانی خوی دانه ناوه. ده زانین که جه نگه ل هه ر جیژوانی پوله پوری باری (لیره دا له وانه یه پیشمه رگه بی) نی یه به لکو به هوی جه نگه ل بوونی یه وه زور سروشتی یه که جیگه مولی گورگ و که متیار و ریویش بی. لیره دا ویژه ر مه به ستی نه پیکاوه. ویژه ر ویستویه تی ئه وه بگه یینی که ئه و جه نگه له ی پیشتر جی ژوانی پوله پوری باری بووه ئیسته وانه ماوه و بووه ته جیگه مولی گورگ و ریوی.
به ندی سیهه م سه رتاپا باسی مردن و دامرکان و داکه وتنه: "شوره بی که بوته داری چاکی بی‌نه شه و شنه/ زه لکه گه ر ته یاری تیر و قوشه نه". بی نه شه یی شوره بی سه ماکه ر، نیشانه ی ئال‌وگوریکی ویرانکه ره. زه لکه ی ئه ژنوشکاوی دواکه وتوو له وانه یه زه مانیک جوگه یه کی پر جووله و ره وان بووبی که ئیستا ته یاری تیر و قوشه نه و داگه نیوه. ئایا زه لکه له لایه ن شوره بی یه وه ده دریته به ر چه پوک و تیر و قوشه ن؟ ئایا لقه شور و وشکه کان و گه لای وه ریوی شوره بی دوینی و داری چاکی ئه مرو، زه لکه که یان خستووه ته گیانه للا و جووله یان لیبریوه؟ زه لکه له و به نده دا دوا نیشانه ی وه ستان ومردنه.
له به ندی چواره وه (که کرداره کان هی زه مانی حالن) خوینه ر بوی ده رده که وی که سه ره تای شیعره که له خه یالی ویژه ر دایه و له ئیستادا روونادا. چونکه له به ندی چواردا، له په نجه ره ی نیوه تاکی بوومه لیله وه (سه ره رای مردوویی و وه ستانی ژیان و سروشت که پیشتر باسی کرا) ویژه ر بو شتیکی تر ده روانی. ئایا ئه م به یانی یه، به یانی ئاره زویه، سه ره تای کوتایی که سیره بوونی خور و سامال بوونه وه ی ئاسمانه؟!
ئه مرو که هه وره کان نه زوکن و ده نگی هه وره تریشقه ناگاته گویی ویژه ر، به لام له م لاوه زه مزه مه ی زولالی خیزه ورده کانی کانی ده بیسی! هه ر له م به نده دا شه و وخه و، روژ و بیداری و هومیدی سه ره رو (بیستنی زه مزه مه ی زولالی خیزه ورده کانی کانی، نیشانه ی وشیاری ویژه ره) به یه که وه هاتوون. هه لبه ت ئه مه له لایه کی تره وه نیشانه ی بی‌خه به ری ئه ون. ئه و که سه ی که فرینی په پوولە و پشکووتنی گول نابینی یان بوی گرنگ نیه و له لای هومیدی سه رره وی ویژه ر باسی شه و و خه و ده کا، چون ده توانی ده می بونی به هاری لیوه بیت؟! ئایا بونی بی هیوایی و بیزاری له ژیانی لیوه نایه؟ چونه که بی سه ره تا ئه م هه ستانه زال بوون به سه ر هه سته کانی پیشووی "خوشه ویسته که"ی

ویژه ردا ؟

دوای ئه م هه موو سیفه ته جوانانه ی ده م، دیسان تکاکاری ویژه ر ده س پیده کاته وه: "پیم مه لی که داکه وم...". ئایا به ندی پینج له گه ل ره وت و هارمونی گشتی شیعره که دیته وه؟ ئایا ناکوک و زیادی نیه؟ له شه شیش دا دیسان بیداری (چاوم له دیمه نی کچی به یانیه) و هه روه ها وشیاری (گویم له زه مزه مه ی زولالی خیزه ورده کانی کانی یه) دووپات بووه ته وه. ئایا بو ئه وه یه که بلی خوشی چاوه روانی به یان (بلیین به مانای وشیاری، خه بات، شورش و رووناکی) که به کچ چواندراوه و شاعیر چاوه روانی ژوانیه تی یان دلداریه تی و به دزی بوی ده روانی، له خوشه ویستی خوشه ویسته که ی له پیش تر و گرنگ تره؟ بوچی؟

❊❊❊

بابەتی سەرەکی لە فەلسەفەدا
(دژایەتی نیوان ماتریالیزم و ئایدیالیزم)

نووسینی: ئافاناسیف
وه رگیرانی له عه ره بی یه وه: حه مه عه لی حه سه ن

فەلسەفە یەکیکە لە زانستە هەرە کونەکان و میژوو زور لە قوتابخانە فەلسەفی یە جیاجیاکانی بە خووە دیوە کە لە بارودوخی میژوویی جیاواز و لە زور جیی جیاوازی ئەم جیهانەدا هاتوونە کایەوە و نوینەرانی چین و تویژالە کومە لایە تی یە جیاجیاکان دانە ریان بوون.
کەواتە چون دەتوانین ریی خومان بە نیو ئەم هەموو قوتابخانە فەلسەفی یانەدا ببرین و چون نرخی زانستییان هە لسە نگینین و چون ری و جیی هە ریە کە یان لە میژووی فکری فە لسە فی دا دیاری بکە ین!؟
بو ئە م مە بە ستە ش پیویستە بزانین کە چون قوتابخانە یە کی فە لسە فی یا خو چون فە یلە سووفیک چارە سە ری بابە تی سە رە کی لە فە لسە فە دا دە کات، واتە چون دە روانیتە دژایە تی نیوان ماتریالیزم و ئایدیالیزم.
دیارە کاتیک لە مە ر دونیای دە ورو پشتمان بە وردی لیکولینە وە دە کە ین، تیبینی ئە وە دە کە ین کە هە موو شتە کان و دیاردەکان، یان ماتریالین (مادی) یا خود ئایدیالین (مثالي). کە هە ر شتیک بە شیوە یە کی بابە تی (موضوعی) هەبیت ، دەگەریتەوە بو دیاردە ماتریالی یەکان، واتە ئەو دیاردانەی لە دەرەوەی هوشی مروفدا بوونیکی سەربەخویان هەیە. بو نموونە شتەکان، کردارەکانی سەرزەوی و هەموو ئەستیرەکان کە ژمارەیان بی پایانە لە گە ردوون دا... وە لە لایە کی ترە وە هە رچی یە ک لە هوشی مروف دا هە یە و سە ر بە چالاکی یە د ە روونی یە کانی مروفە (لە بیر و بوچوونە کان و هە ستە کان و... هتد) دە گە ریتە وە بو بواری ئایدیالی (مثالي) و رووحی.
وە پە یوە ندی بە ستن لە نیوان ئە م دوو دیاردانە دا (مادی و مثالی) لە سە ر بناغە ی ئە وە ی ئایا کامیان لە پیشترن و سەرچاوەن بو بوونی ئەوی تریان؟ وەلامی ئەم پرسیارە بریتی یە لە مەسەلە سەرەکی یەکەی فەلسەفە و زور شتی تریشی لە سەر دەوەستیت وەک زانینی یەکیتی دونیا و بوون، شیوە و یاساکانی بە رە وپیش چوون و ناوە روکی جیهان و ریگە کانی زانینی... وە بە بی چارە سە رکردن و دیاریکردنی پە یوە ندی نیوان ئە م دوو لایە نە (مادی و مثالي) ناتوانین هیچ قوتابخانە یە کی فە لسە فی دابنیین و ناتوانین وینە یە کی گشتی بو جیهان و بوون بکیشین.
وە لامدانە وە بە م بابە تە سە رە کی یە ی فە لسە فە دە کری لە دوو لایە نە وە ببیت. یە کە م: و ە لامدانە وە بە وە ی کە کامیان لە پیش ئەوی تریانە، واتە بوونی ماتریال (مادە) پیش بوونی هوش (وعي) دەکەویت یاخود بە پیچەوانە؟! دووەم: وەلامدانەوە بەوەی کە ئایا تیگەیشتن لە بوون و جیهان لە توانای عە قلی مروف دایە و مروف دە توانیت بچیتە نیو نهینی یە کانی سروشت و گە ردوونە وە و دە توانیت یاساکانی بە رە وپیش چوونی ئاشکرا بکات؟
ئە گە ر بە وردی سە یری ئە م مە سە لە بکە ین، دە گە ینە ئە و ئە نجامە کە ی کە دوو وە لام یا خود دوو ریگە چارە هە یە بو بابە تە سە رە کی یە کە ی فە لسە فە (واتە پە یوە ندی نیوان ماتریالی و هوش) یا خود بە جوریکی تر پە یوە ندی نیوان بوون (وجود) لە گە ل هوش دا (وعي). هە ر بە م پی یە ش و هە ر لە کونە وە دوو قوتابخانە ی فە لسە فی هە بووە.
ئە و فە یلە سووفانە ی دە لین بوونی "مادە" پیش بوونی هوشە و هوش بە رئە نجام و کاردانە وە ی بوونی مادە یە و دە لین مادە نەمرە و هیچ هیزیک خەلقی نەکردووە و لە هیچ زەمەنیکدا و هیچ هیزیکی غە یبی نیە و هوشیاری (وعي) بە رهە می بە رە وپیش چوونی میژوویی مادە یە و یە کیکە لە تایبە تمە ندی یە کانی تەنیکی مادي زور ئالوز کە ئە ویش میشکە. ئە مانە پی یان دە وترین سە ر بە قوتابخانە ی ماتریالیستین.

بەلام ئەو فەیلەسووفانەی دەلین بوونی هوش لە پیشترە لە بوونی مادە، پی یان دەوتریت سەر بە قوتابخانەی ئایدیالیزمن. بە لای ئە مانە وە هوش (وعي) پیش بوونی مادە دە کە ویت و بناغە ی سەرە کی یە بو هە موو بوون. ئە م بە رە یە لە فە یلە سووفە کان لە سە ر بناغە ی ئە م پرسیارە کە چ جوریک لە هوش (وعي) خە لقی بوون و دونیا دە کات، دە کرین بە دوو بە شە وە.

بەشیکیان دەلین بوون و جیهان تەنیا هوشی تاکەکەس دروستیان دەکات؛ ئەمانە پییان دەوتریت ئایدیالی یە خودی یە کان (المثالييون الذاتيون).

بە شە کە ی تریان دە لین جیهان و بوون، هوشیکی بابە تی دروستیان دە کات کە لە دەرە وە ی مروف دا هە یە و جاریک ناودەبریت بە بیری تەواو (الفكره المطلقه) و جاریک ئەم هوشە بابەتی یە ناو دەبریت بە توانای گشتی (الاراده الشامله) کە لە هەر دوو حالەتەکەدا دەکری باس لە بوونی خوایەک بکریت. ئە م بە شە لە فە یلە سووفە کان پییان دە وتری ئایدیالیستە بابە تی یە کان (المثالييون الموضوعيون).

پاشان لە سە ر مە سە لە ی وە لامدانە وە بە وە ی کە ئایا عە قلی مروف توانای ئە وە ی هە یە لە نهینی یە کانی سروشت و جیهان و بوون تی بگات، فە یلە سووفە ماتریالیستە کان دە لین بە لی. بە لام فە یلە سووفە ئایدیالیستی یە کان لە وە لامی ئەم پرسیارەدا بەشیکی تریان لی دەبیتەوە کە دەلین نەخیر. ئەمانەش ناودەبرین بە ئایدیالیستە نازانمی یەکان (المثاليين اللاأدريين).

هەرچەندە بەشیکی تر لە فەیلەسووفە ئایدیالیستە ذاتی و موضوعیەکانیش دە لین بە لی دە کری عە قلی مروف لە نهینی یە کانی سروشت و بوون تی بگات، بە لام ئە مانە لە راستی دا ناوە روکی زانین ئە شیوینن و بە وە ی کە مروف هیچ لە دونیای بابە تی نازانیت بە لکو بیرو هوشە کانی خوی دە زانیت وە ک ئایدیالیستە ذاتی یە کان دە لین... یاخود لە بیرە غە یبی یە کە و گیانە گشتی یە کە بە ئاگایە، وە ک ئایدیالیستە بابە تی یە کان دە لین.

***

چیروک

پیخەفیک لە خوین

یوسف عزالدین رەئووف

(١)

دلوپە خوینە کان وە ک سالانی تە مە ن، لە قولایی زامیکی کونە وە دروست دە بوون و بە بیدە نگی بە ردە بوونە وە. لە بە شی سە رە وە ی ژوریکی تە لخدا؛ پیخە فیکی بور هە روە ک ئە وە ی کە سیک زامداری کردبیت، خوینی لی دە رویشت. دووپشکیکی رە ش بە مردوویتی لە دوو توی ی کتیبیکی زە رددا خە وتبوو. دلوپە خوینە کان لە سە ر عە ردە کە ریچکە یان دە بە ست و دە بوونە چنگیکی رە ش و بە سە ر شووشە ی پە نجە رە کە دا هە لدە زنان؛ بە رە و پانکە کونینە کە خویان دە کوتاو هیندە ی تر رە شیان دە کرد. قرژالیک لە نیو بلووری چرایە کدا بە بیدە نگی خە وتبوو. گە رما ژوورە لیخنە کە ی فوو دە دا و بینایی لیل دەکرد. تەنها پیخەفەکە نەبیت، بەبی وەستان خوینی لی دەچورا. ئەو پیخەفەی کە لە سەرەتای تە مە نیدا شینیکی کال بوو، پاشان بووە عە بایە کی رە ش و ئیستاش وە ک خاکی کوشتارگایە ک، دیتە پیش چاو.

سیگاریکم لە چای وشک پیچایە وە و کیشام. دووکە ل و هە لم و گە رما، بە هە موو لایە کدا خویان دە کوتا و تە نها نزیکی پیخەفەکە نەدەبوونەوە؛ ئەو پیخەفەی کە پیش سەعاتیک هینرایە ئیرە و بەرامبەر بە مانەوەشی، ئەم پە ساپورتە یان دامی... بە لام بوم نە بوو لە جی ی خوم بجولیمە وە و تی ی بروانم. تە نانە ت بوشم نە بوو لییان بپرسم، چی یە و بو دەیهیننە لای من. بونیکی سەیر، لە پیخەفەکە دەهات و سەری وەگیژ دەهینام و لە دەریاچەی خەونیکی ئە فسووناوی نزیکی دە کردمە وە. بە لام نە دە بوو پیلوە کانم لیک بنیم و بخە وم.

ئە و پیاوە ی کە لە بە راز دە چوو پی ی گوتم:

((تا ئە م پیخە فە لیرە دا بیت، تو بوت نیە بدوییت. بوت نیە دە رگا و پە نجە رە بکە یتە وە، بوت نیە هە ناسە بدە یت، نە با پیخە فە کە بە ئاگا بیت...))

ئە وە بو دوو سال دە چیت من لە م ژوورە دا دە گوزە ریم. پاش هە لاتنم بە زور کارە وە خوم سەرقال کرد و دوا جار بوومە تە زویرچی و ژوورە کە شم کردە کاروانسە رای موسافیرە کان و بە ردە بازیک بو پە رینە وە. بە لام تا ئیستا هیچ پیخە فیک بە میوانی لە ژوورە کە مدا نە مابووە وە. روانیمە ئاوینە تە لخە کە و گە مە م بە مووە رە شە لوول بووە کانی سنگم کرد و هیلنجم دا. پیم وابوو، گە ر لە م ژوورە دا زیدە تر بمینمە وە دلم دە تە قیت.

رووکارم زەرد و هەلبزرکاو لە ئاوینەکەدا وەدیار دەکەوت و بالاشم هیندەی دریژی شوین جیگای هە نگاوی دلوپە خوینە کان سیبە ری دە دا. قرژالە کە م لە نیو بلووری چراکە دە رهینا و دامگیرساند؛ کوژایە وە. یە ک دوو جاری دیکە ش پیم کرد و هەر کوژایەوە. پیدەچوو نەهەنگیک هەموو ئوکسجینی ژوورەکەی هەلمژیبیت؛ تو بلی ی ئە و پیخە فە خویناوییە هە ناسە بدات!؟

بابولە کە ی نیوە روم لە زارم نزیک کردە وە و رشامە وە. نە مدە توانی بابولە یە کی خویناوی بخوم. کتیبە زە ردە کە م لە سە ر عە ردە کە هە لگرتە وە و بیباکانە پە رە کانیم لیک جودا کردە وە. دووپشکە رە شە کە خوینی لی د ە چورا. وشە کانم بە سووری دە دیت. پە راویز و پیچ و پە نای کتیبە کە ش دە بووە پارچە گوشتیکی خویناوی. کتیبە کە م توورهە لدا و بە رە و دە رگاکە هە نگاوم نا. لە دە رە وە را کلوم درابوو، تە نها من و پیخە فیک و تاریکایی ژووریک، ئامبازی یە کدی ببووین... دە بوو

میز و پیسایيش لە نیو تەنەکەیەکی ژەنگاویدا بکەم. خەیال و ئەندیشەم وەک ئەختەبووت، تەنها نیچیرە زامدارە کانیان دە بینی و رکیکی سووریش لە پە نجە کانمە وە دادە چورا. کە فیکی رە ش لە زارمە وە ریچکە ی بە ست بوو.

بی هە ست و خوست دە جوولامـە وە، نە بادا ئە و پیخە فە بە ئاگا بیت و ریسە کە م لی ببیتە وە بە خوری. گالتە م هاتی و لە ناخە وە بە خومدا شکامە وە و گالتە م بە ئە قلم کرد. چون پیخە ف بە ئاگا دیت، یان چون هە ناسە دە دات. مە حالە گە ر شە یتانیش بیت لە جی ی خوی ببزویت... ئە ی ئە و دلوپە خوینانە چی یە کە پە یتا پە یتا پانتایی عە ردی ژوورە کە داگیر دە کە ن؟ تا قولە پیم هە رخوینە. سە یرە هیچ مروفیک هیندە ی خوین تیدانیە. بە لام خو ئە مە پیخە فە و پیدە چیت لە ریی دە ریاوە ئاودیوی بکە ن. نە دە بوو ئە و پرسیارانە لە میشکمدا گە را دابنیت و سندوقە سەرم بتە نیت، ئە و کە للە سە رە ی کە تە نها کرموکە ی رە شتالە ی تیدا دە ژی و هیچ پنتکیکی سپی تیدا بە دی ناکریت .

لە هە موو ئە و ئە ندیشە و خە یالانە هە لهاتم و بە دە نگە ناوازە کە م گورانییە کی بی تامم چری. دە بوو لە نیو دە نگیکدا خوم لە پیخەف و شوین پەنجەی پەلە خوینەکان بشارمەوە و چیدی نەروانمە ئە و شتانە ی کە رە نگیان دە گوریت. لایتیکی گە وە رە م داگیرساند و ژوورە کە م وە ک کە شتیە کی تیک شکاو هاتە بە رچاو کە هیندە ی نە مابیت، نغرو ببیت. سەدەها نەورەسی سپی لە پەنجەرەکەوە تییان دەروانیم و دەنووکیان خوینی لی دە چورا؛ چاوە کانیان وردە لمی لی دە باری. ئە وان شتیکیان دە زانی و من نە مدە زانی. ئە مرو نهینی یە ک لە م ژوورە دا منی کردوتە پاسە وان و دە رگاکە شی لە سە ر کلوم داوم.

تیشکیک دەرەوەی رووناک کردەوە و قاتە رەشەکەی باوکم بینی لە بەری ژنیکی ورگندا بوو. بە تەواوی سنگی خستبووە بەر با و مەمکەکانی لە سەرە قاژووی سەربراو دەچوون. لەقلەقلیک بە بە ردە میدا گوزە ری کرد و پاشان تەنها دەریا و تیشکی لایتی کەشتی و پاپورەکان، سەرنجیان راکیشام و دواجار بوونە پیخەفیک، کە بەهەموو لاکاندا، گەورە و دریژ دەبووەوە، تا ئەو حەلەی بەر شووشەی پەنجەرەکەم کە وت و بوومە لە رزە ئاسا، ناخمیان هە ژاند و ئاووهە وای دە ریا و شیداری شە و بونی قە وزە و ماسییە گە نیوە کانیان هینایە ژوور و دوو پە یکە رە ئیسکی ماسیش کە بە پە ردە کە وە هە لواسرابوون کە وتنە جوولە. هە موو شتیک لە و ژوورە دا دە نگی دە هات. جارجارە دە بووە زە نگی کلیسایە ک و هە ندی کاتیش ئاژیری پاپوریکی دوور و دواجاریش بە لوورە یە کی سامناک و دریژخایە ن کوتایی دە هات و پاشان ژوورە کە دە چووە نیو پانتاییە کانی بیدە نگی.

هەستم بە خنکان دەکرد؛ هەر بویە قەوزەکانم لە خوم دوورخستەوە و جلکە تەربووە کانیشم داکە ند و بە رووتی بە شوین بە رگیکی نویدا دە گە رام تا بیپوشم. بە شوین سیگاریکدا دە گە رام تا بیکیشم. نە مدە زانی دە گریم یان پیدە کە نم. لە گە ل ئە و چنگە خویناویانە بە شە ر هاتم؛ کە بست بە بستی ژوورە کە م دە گە ران. پە لیکی قرژالە کە م شکاند و بلووری چراکە شم خستە نیو تە نە کە ژە نگاوییە کە. هاوار و نالە ی دە ریاییکی توورە م پی بوو؛ بە لام وە ک ئە وە ی دوعایە کی تە لیسماوی زارمی بە ستبیت، نە مدە توانی پر بە گە رووم هاواربکە م و ئە و شە یتانە بە ئاگا بینم وبی بینم... بزانم چی یە و کی یە... چ کاریکی بە من هە یە و دە یە ویت بگاتە کوی. ئیفلیجی، میروولە ئاسا بە جە ستە و بە دە نمدا هە لدە زنا. ماسولکە کانم تا دە هات رە قتر دە بوون و جە ستە شم هیندە ی قورسایی خنکاویک قورس ببوو. هاوارم کرد؛ بە لی هاوارم کرد: «ـ تو کی ی، ئەی ئەو شەیتانەی کە کاویژی خوین دەکەیت و خوین هەلدینیتەوە؟ هەلسەرە سەرپی و تیم بروانە، چونکە، ناتوانم تیت بروانم... هە ستە و لە گە لمدا بدوی، چونکە ناتوانم بتدوینم»

بیدە نگی وە ک تە ونی جالجالوکە هە موو کون و قوژبنیکی ژوورە کە ی تە نی و چاوە ری بیش پە پوولە دە نگیک بوو. چرپە و سرتە لە هیچ شتیک نەدەهات و پیدەچوو هەموو شتەکان پیکەوە سویندیان خواردبیت، چرپە یان لیوە نە بیت. تە نانە ت کاتژمیرە گچکە کە ی گیرفانیشم میللە کانی لە جوولە کە وتن و وە ستان. بی ئاگا، لە سە ر میزیکی گە ورە ی نزیک پە نچە رە کە راوە ستابووم؛ نە مدە زانی بو گە یشتوومە تە ئە وی، بە لام بە هە رحال، کە نە فتی و شە کە تی هیندە یان شالاو بوهینام، تا بە چوکدا هاتم و لە ناوە راستی میزە کە دا گرمولە بووم؛ دە شمزانی نە دە بوو بخە وم، بە لام نە مدە زانی

بو نه ده بوو بخه وم.
ژووریکی ده رگا کلوم دراو و دووره ده ست و پیخه فیکی خه وتوو. ده بی خه وتنی من چ بخولقینیت و چی بگوریت. خوشم نازانم پاسه وانی چ نهینیه کم. ئه و له لایه کی ژووره که یه و من له لایه کی دی... ئه و له قولایی خه و دایه و منیش بیدار پاسی ده که م. گیزه گیزی میشیک، ئه و ده نگه ئه فسوناوییه بوو، که به هانامه وه هاتبوو تا له نیو ئه و زه لکاوی بیده نگی و تـه نیایی یـه وه، ده رم کیشیت. ئیتر لـه و ساتـه وه هـه ستم ده کرد، یـه کیکی دیش هه یه ئاگای له پیخه فه که بیت. نه ده بوو بخه وم؛ ده مزانی نابیت بخه وم به لام گه ر نه خه وم ره نگه ئوکسجینی ئه م ژووره تا به یانی به شم نه کات و بخنکیم؛ به لام هه ر نه ده بوو بخه وم!

(٢)

(ئه و پشت کومه قه مووره که ده میک بوو ده یروانییه تیکچرژان و ئامبازبوونی دوو ره گه زی جیاواز... دوو ره نگی چاوی جودا... پاش ئه وه ی سه ده یه ک یه کتریان هینا و یه کتریان برد، قه مووری ره شتاله له فرسه تیکدا خه نجه ریکی له پشتی کچی پاشای یـه کیک لـه ره گه زه کان دا و ئـه و کچوله یـه ی کوشت که بیست سال بـوو، ده ریا له چاوه کانیدا خه وتبوو...)
ده میک بـوو، ئـه م رووداوه م، لـه کتیبـه زه رده کـه دا خویندبوو ه وه؛ نازانم بو له نیوان خه و و بیداریدا هاته وه یادم. له نیو که ژاوه یـه کی سووره وه، کچوله یـه کی زه رد وه ک خوره تـاو، چاوشیـن وه ک ده ریا ده رکـه وت و قـامکه کـانی گرتـم و پی به پیی ئـه و هـه نگاوم نـا. سموره یه ک له نیو قه فه زیکدا مردبوو، بالنده یه ک هیلکه ی خوی ده خوارد و له نیو لوول پیچ وپیچ و پـه نـای فنجانیکدا، شاریک ده رکـه وت؛ مروفه هـه ژاره کـان پـه یکـه ری ئیسک بـوون و ده ولـه مـه نده کـانیش گـه مـالـه سـه گی پیر و پـه ککه وتـه. له به رده م دره ختیکی چوارگوشه دا، شوین خه نجه ره که ی پیشاندام و سه رنجی ئه و دلوپه خوینانه م دا که لیی ده چورا. پیی گوتم:
«ــ هه ر له گه ل خه وتنی تو، من به ئاگام و چیدی ناخه ومه وه...
ــ گه ر تـو نـه خـه ویت، ئه وه بیشک ده کوژریم. هه ست به ترسیکی گه وره ده که م له و پیاوه ی که ده م وچاوی له به راز ده چیت، ره نگه هه ر به شفره که ی سکم هه لدریت...»
لیم بووه پیریژنیکی سه د ساله ی عه یار و پیی گوتم:
«ــ سی هـه زار سال لـه ئـه شکه وتی ولاتیکدا خـه وتم و نـه مده ویست بـه ئـاگا بیم؛ به لام قـه موویک به بیست و چوار سه عات، منی له ویوه گه یانده ئیره.
ــ تو کی ی؟
ــ هه ر که سیک بم، تازه زامه که م ساریژ نابیت و به رده وام خوینی لی ده چوری؛ ئه و زامه ی که پاش سی هه زار سال کولایه وه...»
به تـه نیا چوومه نیو ئه شکه وتیکی سپی یه وه و شاریکی ئه فسوناویم به دی کرد. ده ستت بو هه ر چییه ک ده برد، ده بووه خول و داده باری. ته نها جه سته ی مومیاکراویک نه بیت، که پیده چوو له و ساته دا مردبیت یان خه وتبیت.

زنجیری پانتوله که م کرده وه و میزیکی خویناویم روکرده نیو ئه و گومه خوینه ی که تا سه ر میزه که ش هه لکشابوو. پاش خه ونیکی ئه فسووناوی ته واو په شوکاو بووم. به په رده که ئاره قه ی ده م وچاوه سووره که م سری یه وه و روانیمه ئه و ده ریایه ی که ره نگی خوینی گرتبوو... که شتیه کان یه کپارچه خوین و چاروکه کانیش په له خوینی ره ش بووه وه..ه..ه... تا ده هات زیده تر چنگه خویناوییه کان خویان ده کوتی. ده رگاکه دیار نه مابوو، ته واو به سوورایی سواغ درابوو. شووشه ی په نجه ره که، وه ک سکرینی سینه مایه ک ته واو سوور هه لده گه را و جارناجاریکیش چه ند په له روشنایی یه ک ده بوونه پردی پیکه وه گریدانی ده ریا و نیگاکانم.
چه ند هه ولمدا په نجه ره که بشکینم، به لام بوم نه شکا و بیهووده ماندوو و که نه فت له سه ر میزه که به چیچکانه وه دانیشتم. روانیمه پانکه کونینه که که به هیواشی هه لده سوورا و له جیگا زامیکه وه خوینی لی ده چورا. گه رمایه ک له لای راستی بربره ی پشتمه وه، خه ونه سه یر و سه مه ره که ی وه بیر هینامه وه و به خیرایی ده ستم بو برد؛ زامیکی شوین خه نجه ر و خوینیکی گه رم. به لی منیش وه ک هه موو شتیکی دیکه ی ژووره که بریندار بووم و خوین له جه سته م ده چورا...
له قله قیک له په نجه ره که وه تیی ده روانیم و باله خویناوییه کانی نیشان دام؛ که شتییه ک له چاوه کانیدا نغرو ده بوو. په یکه ره ئیسکی ماسییه هه لواسراوه کانی سه ر په رده که ش خوینیان لیده چورا و ده له رینه وه؛ وه ک ئه وه ی گیانیان به ر دا هاتبیته وه و بیانه ویت له مه رگ هه لبین!
هه ستم به تین وتاوی گه رمایه ک کرد، که له گه رووما گینگلی ده دا. ده ستم بو ده مم برد و یه که یه که ی ددانه کانم به ربوونه وه و پاشان دوو په له خوینی گه وره، وه ک ئیسفه نجیکی لیخن به ده ستمه وه هاتن. چاوه کانم خوینیان تیزا و چوزانه وه. بینایم لیل بوو، تاریک بوو... پاشان سوور داگه را و ئیدی هیچم نه دی. بونی خوین مه رگه ساتی کچوله یه کیان وه بیر ده هینامه وه؛
پاش ئه وه ی که بوو به ژیر ئوتومبیله وه، وه ک که لاک سه ربه ره و خوار به دار هه نجیریکدا هه لیان واسی و سی روژ و سی شه و خوینی لیچورا و پاشان ده جار کفنیان کرد و هه ر شالاوی خوین نه گیرسایه وه.
ده نگیک له ناخمه وه زایه له و سه دایه کی سه یری هه بوو "نه ده بوو بخه وی"؛ راسته نه ده بوو بخه وم، به لام نه مده زانی بو نه ده بوو بخه وم! تاویک به پیوه خه وتم و دواتر به ترسه وه پیلووه کانی چاوم لیک ترازان و روانیمه شووشه ی په نجه ره که و هیچ په له خوینیکم نه دیته وه. به لی خوین به ره و کونوچکه و قورینه و سووچ و که له به ری ژووره که هه لده کشا و ئاودیو ده بوو؛ دیوار و ده رگا و پانکه که ره نگی خوینیان لی ده وه ری و بور ده بوون. کتیبه زه رده که وه ک خوی بوو. قرژاله که ش له قورنه یه کدا خه وتبوو. ده ستم بو شوین زامه که ی پشتم برد، هیچ دیار نه بوو. جه سته م وشک ببووه له خوین و ته نها ئاره قه یه کی سویرم ده رده دا. له په نجه ره که وه روانیمه ده ر؛ ده ریا له به رده م کازیوه دا وه ک ئاسمانه مسیکی مه یله و شین ده ینواند و بیده نگ راکشا بوو.
به ره و پیخه فه که هه نگاوم نا و له وه دا بوو په توکه هه لبده مه وه و بزانم ئه و شه یتانه خه وتووه کی یه؟ ده رگاکه کرایه وه و پیاوه ده م و چاو به رازه که هاته ژوور و رووی تیکردم و به ده نگیکی زیقن پیی گوتم:
_ به خیرایی خوت بگه یه نه ره ئه و به له مه ی که له قه راغ ئاوه که دا راوه ستا وه.
_ به لام ئه ی پیخه فه که؟
_ .... !
وه ک جه سته یه کی مومیاکراو چوومه نیو به له مه که و پیاوه ده م وچاو به رازه که ئاماژه ی بو خاوه نی به له مه که کرد و که وته سه ول لیدان. که نارمان جی هیشت و که وتینه نیو دنیا بی کوتایی یه که ی سه فه ر... به لام ته نها چاوم بریبووه ئه و ژووره ی، که دوو سالی ته مه نم تیدا به سه ر بردبوو. پاش تاویک په رده کان دادرانه وه و ده رگاکه ش هه ر به کلوم دراوی مایه وه. ئه و له قله قه ش که نهینی پیخه فه که ی لا بوو له سه ر په یکه ری که شتییه کی شکاوه وه تیی

ده روانیم. تا مه ودای نیوان من و ژووره که زیده تر ده بوو چرتر ده مروانییه ئه و ژووره ی که ئاره قه یه کی شینی ده رده دا و تا ده هات وه ک ده ستی خنکاویک زیاتر روده چوو. نهینییه ک له ویدا بوو، چیدی نایبینمه‌وه... پیش ئه وه ی ژووره که ته‌واو له به‌ر چاوم ون بیت، سه‌رنجم دا... ژووره‌که تا ده‌هات به کاوه‌خو وه‌ک باله خانه یه ک به ئاسماندا ده چوو. هه‌روه‌ک ئه‌وه‌ی بیه‌ویت شتیکم پی بلیت یان نهینییه‌کی تازه‌م لابدرکینیت. هینده به رز بووه، تا بو دواجار بالایم بینی، بالای سی هه زار خرکه به رد، بالای شین پوشیکی ته ربوو و تیکه ل به لم... بالای پیخه فیک له خوین!

***

دوو کورته چیروک

عەباس شوان

جەنگ

بە دارسیویکە وە دوو سیوی گە نیو مابوونە وە، لی نە کرابوونە وە. نە ئە وە بوو خوبە خو بە ربنە وە؛ نە ئە وە یش بوو روژی لە روژان کە سی دە ستی بو بردبیتن و لیی کردبیتنە وە؛ هە ر بە جاری لە بیرکرابوون.
خواو راستان روژی (با)یە کی بە هیز هە لدە کات؛ دارسیوە کە دە هە ژینی و هە ر دوو سیوە کە دە کە ونە بان زە وی. بە لام لە گە ل کە وتنە خوارە وە یاندا لە سە ر جیگا و شوین لییان دە بی بە شە ر و کیشە، پالنان و بگرە و بە ردە و یە کتری راونان و دە رکردن. هە رچی وشە ی سووک و ناجایز دە بی بە سە ر یە کتریدا هە لدە ریژن... سە رە نجامیش بە ناوبژیوانی کوتریکی رە نگ سابوونی قایل دە بن!
کوتریش دە لی:
_ داوە ری چیتان بکە م؟ نە دە زانم چون چونی بە یە کگە یشتوون و نە دە زانم لە سە ر چی بە شە ر هاتوون. بە س هیندە م لی روونە دوو سیوی گە نیون؛ تا دریژە ش بە ناکوکی و شە ر و کیشە تان بدە ن، بە دتر و بوگە نیوتر دە بن.

داگیرکەر

ریوی هیرش دەکاتە سەر رانە مەریک. لە نیویاندا ملی بەرخیک دەشکینی و دەیفرینی. رانە مە ر بە و پە لامارە لەناکاوە شپرزە دەبن و ئەدەن بەیەکدا. وادەزانن گەلەگورگ داویەتی بە سە ریاندا. لە ترس و حە یبە تا لە هە موو لایە کە وە دە یکە ن بە هە را:
_ ئە ی هاوار، فریاکە ون گورگە، گورگ، گورگ هات؛ گورگ پە لاماری داوین!
ریوی زور دوور نە کە وتبووە وە. بە بە رخە کە وە رایدە کرد و هات وهاواری مە رانی باش باش دە بیست... لە ریگای گە رانە وە تووشی بە تووشی گورگیکە وە دە بیت. بە شکات لیکردنە وە بە گورگ دە لی:
_ دە زانی ئە و مە رە ناجسنانە بو زراندنت لە خت وخوراییی بوختانیکی تریان بو هە لبە ستی!
_ وایە، ئەوەی دەیلیـن راست و دروستە. زور لە تو ناوزراوترم. ئەوان عادەتیانە بە هەموو پەلامارده‌ر و دە ست دریژکە ری دە لین گورگ.

***

به پیوه بنمیژه

(رانانی کتیب)

ناوی کتیب: به پیوه بمنیژه

به ئینگلیسی: Bury me Standing

نووسینی: ئیزابیل فونسیکاس Isabel Fonseca

چاپه مه نی: Wintage Books, 1996

لاپه ره : ٣٣٦

رانان: تومی بینتسون

وه رگیری رانانه که: به کر ئه حمه د

"به پیوه بمنیژه"، ریپورتاژی روژنامه‌نووسی ئه‌مریکی "ئیزابیل فونسیکاس"ه که سه باره ت به قه ره جه کانی ئه وروپای روژهه لاته. ناونیشانی کتیبه که له راستیدا ده ربرینی قه ره جی بولغاری "مانوش رومانوڤس" ه. ئه م ده ربرینه به خوین و فرمیسک نووسراوه و راستیه که ی، یاخود ته واوی ده ربرینه که ئاواهییه ؛« به پیوه بمنیژه! ئاخر هه موو ته مه نم له سه ر چوک بووم.» رومانوڤس ته نها مه به ستی خوی نییه. به لکو ئه و تراژیدیای قه ره ج به یان ده کات. به لام ده ربرینیکی خه‌ماوی‌تر؛ راستی‌تر، بی‌گومان پر مانا و به‌لام به ته‌واوه‌تی به پیچه‌وانه‌ی ده ربرینه که ی رومانوڤس، ده ربرینی قه ره جی ئینگلاندی (پیته ر میرسیر)ه. پیته ر کاتیک به لای مالی ئاگرتیبه ردراوی قه ره جه کاندا تیده په ریت که بووه ته خوله میش به ده ستی یه کیک له لومپنه کانی رومانیاوه له سالی ١٩٩٣دا، ده لیت: «ملت بشکینه بو جه هه نه م. ئاخر من بوومه ته دژه ئاگر.»

له م دوو ده ربرینه دا، وینه یه کی میژوویی قه ره جی ئه وروپامان دیته به ر ده ست.

سه ده ها سال له کوششی له ره گ و ریشه وه ده رکیشان، هه ندیک جار فشاری بی وینه، ناوه ناوه ش فشاری سیمبولی و کولتوری؛ ئه ویش له ریگه ی هه ولدان بو تواندنه وه یان له کولتوری زوربه دا، ئه مانه ئه و وینه یه مان پیشان ده دات؛ که چون قه ره جه کان ده خرینه سه رچوک، هاوکاتیش چون له به رانبه ریدا به رهه لستی نیشان ده دریت؛ بوون به دژه ئاگر.

رووخان و هه لوه شانه وه ی بلووکی خورهه لات له سالی ١٩٨٩دا، وه ک رزگاریه کی ساده و بی گری و گول نه بووه بو ئه و پینج ملیون قه ره جه ی که له ئه وروپای خورهه لاتدا ژیان به سه رده به ن.

هه‌مان کردار له دی به دیی رومانیا و بولغاریا و یوغوسلاڤیا و چیکوسلوڤاکیادا دووباره ده بیته وه. بچووکترین تاوانی قه‌ره‌جیک؛ سووکه ده‌نگه ده‌نگیکی ناو ریستوران و باریک، کوتاییه‌که‌ی به‌وه گه‌یشتووه که هه‌ر چه‌قوکیش و لومپه نیک، ده ستی داوه ته چه کی ئاگر و به نزینه که ی و هه لی کوتاوه ته سه ر مالی قه ره جه کان ده ستی کردووه به ئاگر تیبه ردانی ماله کان. پاشانیش که وتوته لیدانی ئه وانه ی که له ماله کاندا هه لنه هاتوون.

ئه وه ی که کرده وه ی مال سوتینه ره کانی ده کرده زیاتر له هه لچوون و تووره بوونیکی تاکه که سی که زیاتر به پیشداوه ری و رقی تایبه تی ڤان درابی ؛ ئه وه یه که ئه م کرده وانه ده بیته پروسه یه کی له پیشدا داریژراو که هه میشه فوو به بنی ئاگره‌که‌دا ده‌کا؛ ئه‌ویش له‌لایه‌ن ده‌ستگاکانی ئه‌و ده‌وله‌تانه‌وه که قه‌ره جی تیا ده ژی. هاوکاتیش هیچ کات ئه م ده‌ستدریژیانه له لایه‌ن پولیسه‌وه لیی‌نه‌ده‌کولرایه‌وه و تاوانباران نه‌ده‌خرانه به‌ردادگا. ئاخر قه‌ره‌جه‌کان نیچیریکی بی پشت و په نای یاسا بوون. ئا له م هه ل ومه رجه ناسک و پرگورانکاریه دا، ئیزابیل گه شتی خوی بو ناو قه ره جه کان ده ست پی ده کات؛ ده یه وی بزانی ئه وان چون ژیان به سه ر ده به ن و چی له ناویاندا ده گوزه ری. ئه و ده چیته گه ره کی

ماله سووتاوه‌كان و له‌گه‌ل قوربانی و جه‌للاده‌كاندا ده‌په‌یڤی. هاوكاتیش له‌ نزیكه‌ وه‌ ئاگاداری كوشش و خه‌ باتی ماندوونه‌ناسی هه‌لسووراوانی قه‌ره‌جه‌كان ده‌بیت كه‌ خه‌ریكی خوریكخستنن. ئه‌و بو ماوه‌یه‌ك له‌ ناو خیزانی قه‌ره‌جه‌كاندا له‌ بولغاریا و رومانیادا ده‌ژی. خه‌ریک ده‌بیت به‌ پشكنین و هه‌لكولینی زانیاری و گه‌ران به‌ دوای دوكومینتی میژوویی له‌ "بوخارست" دا. به‌ شوین كوچی قه‌ ره‌ جه‌ كانه‌ وه‌ یه‌ كه‌ به‌ ره‌ و خورئاوا ریده‌كه‌ ن له‌ ریگای پولونیاوه.
ئیزابیل وینه‌ یه‌ كی له‌ یه‌ كنه‌ چووی توانابیه‌ كانی گرووپیک ده‌ كیشیت؛ كه‌ ده‌ یه‌ ویت به‌ زیندوویی بمینیته‌ وه؛ گرووپیک كه‌ له‌ چوارچیوه‌ی هه‌لومه‌رجیكی كومه‌لایه‌تیدا ژیان به‌سه‌ر ده‌به‌ن؛ ژیانیک كه‌ له‌ گشتیتی خویدا به‌ كه‌ش و هه‌ وایه‌ كی دوژمندارانه‌ ده‌ وری گیراوه.
ئیزابیل ئه‌ و رق و بیزاریانه‌ نانووسیت كه‌ خوی ده‌ یبینیت و ده‌ یبیستیت. ئه‌ و زور كه‌ م به‌ زمانی خوی ده‌ نووسیت. به‌ لام تووریی و ئاره‌زووی تیگه‌یشتن ئه‌و موتوره‌یه‌ كه‌ تیكسته‌كه‌ به‌ شیوه‌یه‌كی سه‌رسورهینه‌ ر ده‌ باته‌ پیش و خوینه‌ ر ناچارده‌ كات له‌ گه‌ لیدا بروات. هه‌ ندیک جار ئیزابیل به‌ زمانیكی سووكایه‌ تی ئامیز به‌ دیدیكی گشتی كه‌ ره‌ وه‌ ده‌ نووسی:
« قه‌ ره‌ جه‌ كان درو ده‌ كه‌ ن، ئه‌ وان زور درو ده‌ كه‌ ن.» به‌ لام خیرا خوی راست ده‌ كاته‌ وه‌: « به‌ لام نه‌ ك بو یه‌ كتری، به‌ لكو بو گادی ـ غه‌ یری قه‌ ره‌ ج ـ» پاشانیش روونكردنه‌ وه‌ ی خوی ده‌ داته‌ ده‌ سته‌ وه‌:
«بو ئه‌ وه‌ ی گادی به‌ لاریدا به‌ ری و خوی لیبپاریزیت. بو ئه‌ وه‌ ی سه‌ ربه‌ خویی و كولتووری خوی له‌ كه‌ ش و هه‌ وایه‌ كی دوژمندارانه‌ ی كولتووری زوربه‌ دا بپاریزیت. ئه‌ وان ئه‌ و شته‌ ده‌ لین كه‌ گادی ده‌ یه‌ ویت گویی لی بیت. ئه‌ وان له‌ مه‌ دا بو ئه‌ وه‌ یان نییه‌ كه‌ خویان دلشاد بكه‌ ن. به‌ لكو زیاتر بو ئه‌ وه‌ یه‌ كه‌: چیروكیكی باش، كاریكی خوشه‌، ئه‌ مه‌ جوریكه‌ له‌ میهره‌ بانی به‌ رامبه‌ ر به‌ گوی گر. ئاخر گویگر پیویست ناكات دلی ناخوش بیت.»
ئه‌ وه‌ ی كه‌ هه‌ موو تیكسته‌ كه‌ پیكه‌ وه‌، وه‌ ك ریپورتاژیكی به‌ هیز ده‌ رده‌ خات ئه‌ وه‌ یه‌ كه‌ جیگایه‌ك، بو به‌ چاویكی گشتی سه‌ رنجدانی قه‌ ره‌ جه‌ كان، ناهیلییته‌ وه.
ئه‌ و هینده‌ له‌ ئینسانه‌ كان نزیك ده‌ بیته‌ وه‌ و كه‌ سی وا ده‌ دوزیته‌ وه؛ كه‌ له‌ گه‌ ل كه‌ س و تاكه‌ كانی تردا هیچ شتیک كویان ناكاته‌ وه. "ئه‌ نتونیتیتی" بولغاریا، هیچ كاتیک خوی لای خیزانی "دوكادا" نابینیته‌ وه‌ له‌ ئه‌ لبانیا، هاوكاتیش به‌ چاویكی سووكه‌ وه‌ سه‌ رنجی خیزانی "كازكی" ده‌ دات له‌ رومانیادا. قه‌ ره‌ جه‌ كان زور دوورن له‌ یه‌ كچوویه‌ كی كولتووری وه‌ یاخود وه‌ك گوروپیكی له‌یه‌كچوو. قه‌ره‌ج ناویكه‌ كه‌ خه‌لكی‌تر به‌وانیه‌وه‌ لكاندووه، به‌ بی ئه‌وه‌ی ئه‌وان خویان شتیكی له‌ یه‌ كچوویان هه‌ بیت.
ئیزابیل خوشی گومانی له‌و تیورییه‌ هه‌یه‌ كه‌ قه‌ره‌جه‌كان وه‌ك لیكچووه‌یه‌كی ئیتنی ـ میللی ـ سه‌ رنج ده‌ دات. له‌ ساله‌ كانی ۱۴۰۰_۱۸۵۶ دا كویله‌ داری له‌ ئه‌ وروپادا داده‌ مه‌ زریت كه‌ بنكه‌ كه‌ ی رومانیایه. كویله‌ كانی ئه‌ وروپا قه‌ ره‌ ج بوون. كاتیكیش بازاری كویله‌داری پیویستی به‌ هیزی كاری زیاتر ده‌بیت؛ خه‌لكانی‌تر له‌ باكوور و خورهه‌لاته‌وه‌ ده‌ هینرین تاكو وه‌ كو كویله‌ بفروشرین، بویه‌ هه‌ ر وه‌ كو كویله‌ ش ده‌ كرین به‌ قه‌ ره‌ ج. ئه‌ مه‌ له‌ كاتیكدا ئه‌ و كویله‌ تازه‌ هینراوانه‌ قه‌ ت به‌ زمانی رومانی قسه‌ یان نه‌ ده‌ كرد. ئه‌ مه‌ له‌ كاتیكدا ئه‌ وان هیچ خوو و ره‌ وشتیكی لیكچووی وه‌ ك قه‌ ره‌ جه‌ كانیان نه‌ بوو. هه‌ ر ئافره‌ تیک شووی به‌ قه‌ ره‌ جیک بكردایه؛ خوشی ده‌ بوو به‌ قه‌ ره‌ ج. پاشان ئیزابیل خوی به‌ لای ئه‌و تیزه‌دا ده‌چه‌مینیته‌وه‌ كه: قه‌ره‌جه‌كانی ئه‌مروی رومانیا؛ به‌ پله‌یه‌كی بالا یه‌ك شوین پیی چینایه‌تی له‌ یه‌ كچوویان هه‌ یه‌ وه‌ كوو كویله؛ نه‌ وه‌ ك لیكچوونیكی هاوبه‌ شی نه‌ ته‌ وایه‌ تی. به‌لام له‌ ئیستادا زوریک له‌ رابه‌ ران و هه‌لسوراوانی سیاسی قه‌ره‌جه‌كان، خویان وه‌ك كه‌مایه‌تیه‌كی نه‌ته‌وه‌یی چاولیده‌ كه‌ ن و خوازیاری یه‌ كخستنی ئه‌ م گرووپه‌ په‌ رش و بلاوه‌ ن له‌ ژیر ئه‌ م پیناسه‌ یه‌ دا.
پرسیار هه‌ روه‌ كو له‌ سه‌ ره‌ تاوه‌ كراوه‌ یه‌ و ئالوزیشه‌ ئه‌ وه‌ یه‌ كه: ئه‌ م پرسیاره‌ به‌ ئیحتیمالیكی زوره‌ وه‌ باس له‌ تیكه‌ له‌ یه‌ ك له‌ نه‌ ته‌ وه‌ و چین ده‌ كات.
ئه‌ وه‌ ی له‌ مرودا ئینسان زیاتر جه‌ ختی له‌ سه‌ ر ده‌ كات؛ ئه‌ وه‌ یه‌ كه‌ ئه‌ م پرسیاره‌ مانایه‌ كی سیاسی و ستراتیژی له‌ خویدا

هه‌لگرتووه.

له‌ مرودا، وه‌ له‌ هیستیریای نه‌ ته‌ وایه‌ تی ساله‌ کانی ۱۹۹۰دا، (گادی _ غه‌ یری قه‌ ره‌ ج) زیاتر باس له‌ نه‌ ته‌ وه‌ ده‌ کات وه‌ ک له‌ تویژ و چینی کومه‌ لایه‌ تی. که‌ وایه‌ بوچی جه‌ خت له‌ سه‌ ر نه‌ ته‌ وه‌ بوونی قه‌ ره‌ جه‌ کان نه‌ کریت؟

***

پرسەی دینی تا کەی؟

کاروان عبدالله

ماوه یه ک له مه و به ر هه والی مردنی ناسیاویکم پیگه یشت. منیش له گه ل براده ریکم له ستوکهولم، به پیویستمان زانی بچینه پرسه که و سه رخوشی له که س و خزمانی بکه ین.

پاش کاتژمیریک ریگەبرین گەیشتینه شوینی پرسەکە. سلاومان کرد و دانیشتین. منیش به بی خویندنی "الفاتحه" ده ستم به رز کرده وه و سه رخوشیم له که س وخزمانی مردووه که کرد که به پیوه وه ستا بوون. بەلام له م هه لویسته ی من، ئەوانەی تر کە بو پرسەکە هاتبوون و بە ژمارە شەست کەسیک دەبوون، هەروەک شتیکی زور ناقولا یان بینیبی سه یریکی منیان کرد و پاشان سه ریان به نه غمه ی قورئان خویندنی ته سجیله که شورکرده وه. یه کیک له وانه که زور به و هه لویسته ی ئیمه، ناره حه ت بوو خوی پی نه گیرا و به بونه ی جگه ره کیشانه وه به ره و ده ره وه ی هوله که ملی نا.

پاش نزیکەی کاتژمیریک بە هەمان دەستور هەلساین و دووبارە سەرخوشیمان کرده وه و هاتینه ده ره وه. که سه سەغلەتەکە کە دیاربوو تا ئەو کاتە هەر پیشی ئەخواردەوە، هات بو لامان. نارەحەتی خوی دەربری و ویستی ئاموژگاریمان بکات کە گوایە ئەمە سوننەتی پیروزی باپیرانە و دەبیت پەیرەوی لیبکریت. منیش زور لە سەری نه رویشتم و وتم: ئه وه نده به سه که چه ند سه عاتیکم له کاتی خوم گرتووه و هاتوم خاوه ن مردووه که م به سه رکردووه ته وه کە ئەمەش ناوەروکی مەسەلەکەیە بو من. بەم کارە م ئەرکیکی کومەلایەتی خومم بەجیگەیاندوە و ریز و هاوەردی خوشم بو خاوەن مردووەکە دەرخستووە. ئیتر ئەوانی تر کە تو بە پیروزی دە زانی لای من مه سه له یه که که پیویسته نه مینی و ده بی له ناوبچی.

وا بو نزیکەی ١٥ سەدە ئەچیت کە ئەم سوننەتە ئایینییە بەزوری شمشیر بەسەر خه لکانی ناوچه ی روژهه لاتی ناوه راست دا سه پینرا و له وکاته وه تا ئیستا بوته سوننه تی باو و پیاده ده کری. وا نیشان دراوه ئه گه ر خه لک په یره وی له و سوننه ته کونه نه کا ئه وا مردووه کانیان عه زاب ئه چیژن و که سیش مردوه کانیان بو حساب ناکات.

ئه گه ر یه کیک یان کومه لیک لیره و له وی بیانه وی دیواری ئه و سوننه ته بشکینن یان په رده ی راستی وبی مانایی له روو هه لمالن ئه وه به رای ئایینی یه کان کاریکی نه شیاوه؛ خو لای توندره وه کانیشیان کفریکی گه وره یه و لیبوردنی نیه؛ کفریک که هه ره شه و کوشتن چاره ی ده کات.

زور دەمیکە ئەم سوننەتە وەکو هەموو سوننەتە ئیسلامیەکانی تر لای خەلکانی ناوچەکە بووەتە جیی باس و رەخنەلیگرتن. جا پیویست ناکات نوکتە و رووداوی سەیر و پیکەنین‌هینەر کە لە روژانی پرسە دا رووی داوە باس بکەین. ئیتر باسی لایەنە مادییەکەی با لەولاوە بوەستیت. ئەمانە و چەندەها و چەندەها بی مانایی‌تریش له وکاته وه به رده وامن و مه علوم نیه خه لکانی مه ینه ت باری ده ستی ئه م سوننه تانه تا که ی ده بی پیوه ی بتلینه وه.

هه ر له سه رده می "محمد"ه وه تا ئیستا هه ر سیستیم و ده وله تیک، له "عه باسی" و عوسمانلی یه وه تا ده وله ته به ناو عیلمانیه کان، که له ناوچه که دامه زراون، نه یانویستووه ده ستووری ئیسلام له ناو فه رهه نگ و کلتوری خویاندا لابه ن. بو نموونه جگه له سعودیه و ئیران و ئه فغانستان و ده وله ته کانی که نداو، هه موو ده وله ته کانی روژهه لاتی ناوه راست هه تا ئه وانه ی باکووری ئه فریقاش به ده وله تی عیلمانی خویان له قه له م ئه ده ن به لام له گه ل ئه وه شدا که به ره سمی ئایینی ئیسلام ریعایه ت ناکه ن به لام له فه رهه نگ و ده ستووری ئایینی نه براون. ئه مه ش مه سه له یه کی سیاسی یه و ته نانه ت مه سیحی یه ئه وروپاییه کانیش نانی پیوه ئه خون، ئه وه تا له ئه وروپادا هه ر قوببه ی مزگه وته و ملیونه ها دولار لوش ئه دات.

هیچ جی ی سه رسورمان نی یه ئه گه ر بلیین زوریک له وانه ی ده چنه پرسه، گالته یان به و ئایه تانه دیت که له دوای

"الفاتحه" ئه‌یخوینن، وه‌ک: "الحمد و قل هو الله". بو زور که‌س بووه‌ته جی‌ی پرسیار ئاخو ئه‌و ئایه‌تانه چ په یوه ندیه کیان به مردووه که و خاوه ن مردووه که وه هه یه؟ یان چ ئازار و ناره حه تیه ک له سه ریان که م ده کاته وه؟ دیاره مه‌سه‌له‌که زیاتر ده‌روونیه، ده‌نا نه‌ک جه‌وهه‌ری نییه به‌لکو ئه‌گه‌ر لیکیش بدریته وه هیچ په‌یوه‌ندیه‌کی وای به مردوویه‌کی بی ئاگا و خاوه‌نه‌که‌یه‌وه نی‌یه، بگره زیاتر مروف خه‌فه‌تبار ده‌بیت، به‌تایبه‌ت که ئه‌و ئایه‌تانه به ده نگیکی حزین ونزیک له گریان ده خوینرینه وه.

به‌پی‌ی هه‌موو به‌لگه زانستی‌یه‌کان ده‌رکه‌وتووه که کاتیک مروف ئه‌مریت، پاش چه‌ند ساتیکی که‌م، چه‌ند گورانیکی کیمیاوی به‌سه‌ر خانه‌کانی له‌شی‌دا دیت و پینج کوئه‌ندامه هه‌ستیاره‌که‌ی (بینین، بیستن، تام، بون، هه ست) له کار ئه که ون و مردووه که له دنیای ده وروبه ر بی ئاگا ئه مینیته وه، ئیتر ئه بی چ حیکمه تیک له ته لقین و فاتیحه و چه نده ها ئایاتی تریش دا هه بیت که مه لا ده ست و پی سپیه کانی پی ده وله مه ند ئه بیت؟!

به رای من تاکه ئالوزیه ک که له و ئایه تانه دا هه بیت ئه وه یه که خه لکانی غه یره عه ره ب ناچار کراون که قورئان هه ر به عه ره بی بخویننه وه (دیاره خویان واته نی گه ر وانه بی ئه وا پیروزیه که ی له ده ست ئه دات)، به لام له راستی دا مه سه له که پیروزی نیه، به لکو خوپاراستنه له تیگه یشتن و شیکردنه وه ی ناوه روکی ئایه ته کان. بو نموونه ئه گه ر (قل هو الله احد...) بکریته کوردی ئه‌بیته «خوا (که نیرینه) تاک و ته‌نیایه... له‌که‌س نه‌بووه و که‌سی لی نه‌بوه و که سیشی لی نابیت». ئه مه زیاتر له مه ته ل ئه چیت! من نا مه وی له ده رگای هه موو ئه و ئا یه تا نه بده م که چون و بوچی نووسراون وکی ی تر سودی لی وه رگرتوون. ئه مانه باسیکی گه وره ن، با بمینی بو کاتیکی تر یان له وانه یه ئه م مه سه له یه کون بووبیت و چه نده ها سه لمان روشدی، ته سلیمه نه سرین و عه زیز نه سین ی قالکردبیت، بویه لیره دا ویستم ته نیا په رده یه ک له سوننه ته دواکه و تووه کانی پرسه هه لبده مه وه.

که که سیک له خیزانیکدا ئه مریت، به شی خوی له خزم، که س و دوستان بوی ناره حه ت ئه بن، له به ر ئه مه پیکهینانی مه‌راسیم و پرسه‌ی سه‌رخوشی، جی‌ی خویه‌تی به مه‌به‌ستی ریزلینان له‌و مروفه ی که ژیانی خوی له ده ست داوه، هه‌روه‌ها سووک‌کردنی دلته‌نگی و ناره‌حه‌تی له سه‌ر دوستان و پرکردنه‌وه‌ی ئه و بوشایه ی که مردووه که له ژیانی کومه‌لایه‌تی خوی به‌جی‌ی هیشتوه. دیاره که ئه‌م کاره نه پیویستی به به‌شداری مه‌لا و نه سه‌روچاو کزکردن له به‌رده م ئایه‌ت خویندن‌دا هه‌یه! سه‌رخوشی ده‌بی بو دلدانه‌وه و که‌م کردنه‌وه ی ئه رکی مادی و مه عنه وی سه ر خاوه ن مردووه‌که بیت نه‌ک به پیچه‌وانه. پیم وانیه ئه‌مه کاریکی ئه‌وه‌نده گران بیت و له زاتی که سدا نه بیت که ئالوگوریک پیک بهینیت و پرسه گرتن له ناوه روکه کونه په رستانه که ی ده رکیشیت. له وانه یه هه ندیک بلین ئه مه به شورشیکی کومه لایه تی و دانانی سیستمیکی مودیرن ده کریت، به لام تا ئه و کاته چی بکه ین؟! خومان هه لخه له تینین و هه ر وا گیانی تازه بخه ینه به ر ئه و مه ینه تی یه؟

سه‌مه‌ره‌یه‌کی‌تر پرسه‌ی په‌ناهنده‌کانی ئه‌ورووپا یان بلیین هه‌نده‌رانه، ئه‌وانه‌ی که له نیوان بوون ونه‌بوونی ئه‌و سوننه ته دا به رارا و بی بریار ماونه ته وه. زورجار خاوه ن پرسه خوی باوه ری به و جوره له پرسه گرتن نیه، به لام مل که چ ئه کا بو فشاری ئه و کلتوره کونه به پیروز راگیراوانه.

به رای من ریز له وه دایه که مروف له گه ل خوی و که سانی تردا درو نه کات، راستگوبیت و خه لک ته فره نه دات. من بیگومانم زوربه ی ئه وانه ی ده چنه پرسه جگه له مه لاو پیره کان، له بری "الفاتحه" یه ک ودوو ده ژمیرن، بویه من پیم شه رمه په یره وی له کلتوریک بکه م که بروام پی نیه و هه روه ها بیده نگی له دروکردن و خوهه لخه له تانیش بکه م.

***

دوا رۆژگیرانی سەدەی بیست و خورافەگەران

سەردار عبدالله

وا مروفایه تی دوا ساته کانی سه ده ی بیست به سه ر ده بات و ده رگای سه ده یه کی نوی ی به روودا ئاوه لا ده بیت که سه ده ی بیست ویه که. سه ده ی بیست به ده ر له و تراژیدیا گه ورانه ی که به سه ر مروفایه تی دا هاتن، له وانه دوو جه نگی گه وره ی جیهانی و له ناوچونی ملیونان مروف، له برسا مردن و بلاوبوونه وه ی نه خوشیه کوشه نده کان و به کارهینانی چه کی ئه تومی و کومه ل کوژ و کاره ساته سروشتیه کان و... هتد که ئه مانه زیاتر په له یه کی ره شه به نیو چه وانی سیستیمه باو و حاکمه کان و روویه کی دزیوی ئه م سه ده یه ن، رووه گه شه که شی گورانکاری گه وره و پیشکه وتنی به رچاو بوو له بواره کانی زانست و تیکنولوژی و فه له ک ناسی...هتد. زوریک له نهینی یه شاراوه کانی گه ردوون دوزرانه وه... به ده یان سه ته لایتی گه وره (مانگی ده ستکرد) هه لدرانه ئاسمان، که شتیه ئاسمانیه کان قوولایی ئاسمانیان ته ی کرد و جوولە ی زوریک له هه ساره کان خرانه ژیر چاودیری مروفه وه. هه رچه ند ئه م پیشکه وتنانه له چاو میژووی زانست و توانایيه کانی مروف که میان هیناوه، زاناکانی سه ره تای چه رخی بیست پیشبینی زیاتر و گه شبین تر بوون له وه ی که ئیستا به دی هاتووه.

دوا دیارده ی به رچاوی گه ردوونی کوتایی سه ده ی بیست، گیرانی ته واوی خور بوو له مانگی ئوگستی ۱۹۹۹دا، که پیشتر به ماوه یه کی زور هه والی ئه و دیارده یه له میدیاکان دا بلاوکرایه وه و ئاماده یی ته واوی بو وه رگیرا و چه ندین توژینه وه ش له کاتی روودانی ئه و دیارده یه دا به ریوه برا که له کاتی ئاساییدا نه ده کرا به ریوه بچیت.

دیاره دیارده ی روژگیران ته نها جاریک له میژوودا رووی نه داوه و روونادات، به لکو له کونه وه مروف پی ی ئاشنایه. یونانیه کان، فه له ک ناسه عه ره به کان و فیرعه ونه کان ده ستیکی بالایان له فه له ک ناسیدا هه بووه له وانه دیارده ی مانگ و خورگیران. به لام به هوی ده ست رانه گه یشتنی مروفی کون به ده سکه وته زانستی یه نوی کان، به شیوه ی جوراوجور دیارده ی مانگ و خورگیرانیان لیک ده دایه وه و به رگی خورافه و مه زهه بیان به به ردا ده کیشا، وه ک ئه وه ی له کومه لگای ئیسلامیدا ره واجی هه بوو که گوایه خودا به هوی فاسید بوونی کومه لگاوه غضب ده بارینی، و قودره تی ئیلاهی خوی نیشاندان ئه دات، تا ئه و خه لکه ی که رووی له دین و فه رمانه کانی ئه و وه رگیراوه، په شیمان ببنه وه و دووباره روویکه نه وه ئه و.

دیاره وه ک ئاماژه ی پی کرا، که به هوی نامو بوونی مروفی کون له جیهانی ده روبه ری و نه دوزینه وه ی بنه ما سه ره کیه کانی زانست، خورافه و جادووگه ری سه ری هه لدا. مه زهه بیش وه ک دریژه پیده ریکی ژیرانه ی هه مان ریچکه و پیغه مبه رانیش وه ک که سانی خورافه گه ری سیاسی و به ئوتوریته ی سه رده مه کانی خویان ده رکه وتن. هه ر بویه به سه رهه لدانی زانسته کان گلوله ی خورافه گه ری و مه زهه ب که وته لیژی و ده ورانی سه رهه لدانی پیغه مبه ره کانیش به سه رچوو. هه ر بویه مه زهه ب به دریژایی میژووی به خاتری مانه وه ی خوی کاری ململانی و دوژمنایه تی کردنی ماتریالیزم بووه که بنچینه که ی زانست بوو. فشارخستنه سه ر گالیلو و مه حکوم کردنی به مه رگ و پاشگه زکردنه وه ی له دوزینه وه زانستیه کانی له لایه ن که نیسه وه... ئه مه و چه نده ها قوربانی تری ده ستی مه زهه ب... تا ده گات به بیزاری و ناره زایی مه سیحیه ت و مزگه وت و تاقمه ئیسلامیه کان له دژی تاقیکردنه وه کانی هه نده سه ی وراثی (جینی) سه باره ت به فوتوکوپی کردنی گیانله به ران.

به هه ر حال ئه وه ی لیره دا جی ی باسمانه، ئه وه یه له کاتیکدا میدیاکان سه رقالی بلاوکردنه وه ی دوا گورانکاریه کانی دیارده ی روژگیران بوون، له ته له فیزیونه کانه وه ده مان بینی که زانا و فه له کناسه کان میزگه رد و لیکولینه وه ی زانستی ریک ده خه ن و ده یان و سه دان ته لیسکوپی گه وره و بچوک روو له ئاسمان کراوه و چرکه یه ک چی یه به فیرو

نادریت! به لام کاتیک سه ره هاته سه ر "که نالی سه ته لا یتی کوردوستان" KURDISTAN-TV به شیوازی تایبه تی خویان ئه و دیارده یه یان به ری کرد که له گه ل بارودوخی سیاسی و ئه قلیمی ناوچه که دا بگونجیت! له بری ئه وه ی ئه و به‌رنامه‌یه‌ی که بو ئه‌و مه‌به‌سته ئاماده‌ده‌یان کردبوو، تایبه‌ت بیت به که‌سانی فه‌له‌ک ناس و شاره زا و لیزان، به شیوازیکی مه زهه بی و کلتووری دواکه وتوو که وتنه به سه رکردنه وه ی ته کیه و خانه قا و مه لاکان که به ده ف و ته نه که کوتان، حی الله و ته‌زبیحات کردن به رووی خورگیرانه‌وه چوون، به جوریک که نه‌ک هه‌ر ئینسان به‌لکو ئه‌و شه پولانه ش که له قوولایی ئاسمانه وه په خش ده کرانه وه خه جاله تیان ده کیشا که ئه وان ده سکه‌وتیکی زانستن، به لام وا ئیستا جه هل وخورافه یان داوه به کولیان دا!

پیده چیت ئه و به ریزانه له نیوان زانای واقیعی و زانای دوانزه عیلمی ئیسلامیدا جیاوازیه ک نه که ن و پرس و راویژ هه ر به وه ی دووه میان بکه ن، یان ده شی لایان وابی له به ر ئه وه ی خه لکی کوردستان له پیناسه کانیان نووسراوه (مسلم) ئه و ئایه تانه ی مه لاکان ئه یخوینن ئه وا به یه ک ده نگ ده لین "ئامین".

حاله تیکی تر ئه وه یه که پیده چیت "که نالی سه ته لایتی کوردستان" له پروسیسیکی دیموکراسیانه دا حیسابی کورسیه کانی په رله مانی له ته حکومه ته که ی هه ریمی کردبیت، که چه ندکورسی په رله مان مه لاو مه زهه بی له سه ره، به و پی یه ش له به رنامه ی زانستیدا به شیان هه بیت، جا له بری زانست ده ف و ته نه که ی تیاده کوتن و له بری زانای واقیعی زانای دوانزه عیلمی ئیسلامی قسه ی تیا ده کات، دیموکراسیته و مافی مه ده نی و سروشتی خویانه.

به لی وا کوتایی سه ده ی بیسته. هه گبه ی رووداوه کان خه ریکه به ته واوی ده پیچرینه وه و ده خرینه میژووی سه ده یه کی رابردووه‌وه. جا بویه ستایش و سه‌روه‌ری بو که‌سانی داهینه‌ر و بلیمه‌ته که خزمه‌تیان به کاروانی زانست ومروفایه‌تی کردووه.

جا بویه له م نیوه دا به خاتری میژوو و تومارکردنی رولی زانا مه زهه بی یه کان و مینبه ره کانیان له خزمه ت "زانست" دا، گرنگی خوی هه یه له پال سه ته لایت، تیلیسکوپ و کومپیته رکاندا . . ده ف و زیکر و ته زبیحاتی ئه وانیش بو میژوو تومار بکریت، ته نها به خاتری میژوو، به خاتری ئاگاداری نه وه کانی سه ده ی داهاتوو، تا سه ریک بابده ن و بزه یه ک بیان گریت!

❊❊❊